

PATRISTICA

PATRISTICS

Sfântul Germanos I patriarhul Constantinopolului. Tratat despre erezii și sinoade

Ioan I. ICĂ jr.*

Rezumat:

Editat prima dată la Roma în 1840 și la Atena în 1852, tratatul *De haeresibus et synodis* (CPG 8020) atribuit patriarhul Germanos I (715-730) e un mic rezumat al istoriei Bisericii din primele șapte secole inclus în colecțiile canonice bizantine ca material istorico-dogmatic de introducere în problematica, personajele și hotărârile Sinoadelor Ecumenice și locale. Tratatul ilustrează genul așa-numitelor „sinopse ale sinoadelor” studiate de F. Dvornik și J. Munitiz și valorificate teologic de H. J. Sieben. Istoricii recentți consideră astăzi argumentat tratatul drept compilat în forma lui inițială înainte de 692 cu un finalul adăugat după încheierea primei faze a iconoclasmului. Chestiunile de paternitate vor putea fi clarificate plecând de la o ediție critică a textului, care lipsește încă. Independent de rezultatele filologice și evaluările istoricilor, tratatul germanian „despre erezii și sinoade” reflectă însă un moment important din constituirea conștiinței de sine a Ortodoxiei bizantine ca Biserică a celor Șase Sinoade Ecumenice și merită cunoscut și receptat ca atare.

Summary:

Edited first in Rome in 1840 and in Athens in 1852, the *De Haeresibus et Synodis* (CPG 8020) treaty attributed to the patriarch Germanos I (715-730) is a brief summary of Church history from the first seven centuries included in Byzantine canonical collections as historical - dogmatic introduction to the issue, the characters and judgments of the Ecumenical and Local Councils. The treaty illustrates the genre

* Arhid. Dr. Ioan I. Ică jr este profesor la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Email: ioan.ica@ulbsibiu.ro

of so-called „synopsis of synods” studied by F. Dvornik and J. Munitiz and theologically valorized by H. J. Sieben. Recent historians today consider the treaty as compiled in its original form before 692 with a final added after the conclusion of the first phase of the iconoclasm. Paternity issues can be clarified from a critical edition of the text that is still missing. Independent of the philological and historical evaluations, the Germanian treaty "On the heresies and synods" reflects an important moment in the constitution of the self-consciousness of Byzantine Orthodoxy as the Church of the Six Ecumenical Councils, and deserves to be known and received as such.

Keywords:

Germanos I patriarch of Constantinople; heresies; Syntagma; Byzantine theological and political thinking; confession of faith; theological culture.

I

Pomenit liturgic pe 12 mai¹ și pictat în biserici ca arhieru imberb, sfântul patriarh Germanos I al Constantinopolului (715–730) e un personaj bine cunoscut în istoria Ortodoxiei. Din puținele date transmise mai ales de sfântul Teofan Mărturisorul în *Cronografia* sa terminată în 811², știm că s-a născut într-o familie din aristocrația senatorială din Constantinopol. Tatăl său, patriciul Iustinian, cu funcții importante în administrație, a fost executat însă în 668, din ordinul lui Constantin IV (608–685), fiind acuzat de implicare în conspirația care a condus la asasinarea în vara anului 668 la Siracuza a tatălui său, împăratul Constans II (cel care în primăvara anului 662 prezidase procesul și martiriul sfântului Maxim Mărturisorul și a ucenicilor săi, cei doi Anastasie). Tânărul Germanos a fost castrat și obligat să intre în cler. Remarcându-se prin educație și calitățile personale, a fost promovat episcop al Cyzicului. În această calitate a luat parte alături de Andrei Cretanul în 712 la sinodul constantinopolitan prezidat de uzurpatorul armean Vardanes Filipicos (711–713), care a anulat și ars datele Sinodului VI Ecumenic din 680–681 și a restabilit pentru scurt timp monotelismul. Filipicos a fost însă detronat la rândul său de secretarul

¹ *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano*, ed. H. Delehaye ca *Propylaeum ad acta sanctorum novembris*, Bruxellis, 1902, c. 677-679.

² Sfântul Teofan Mărturisorul, *Cronografia* (PSB serie nouă 7), Basilica, București, 2012 (ed. critică C. de Boor, Leipzig, 1885), recent tradusă în limba română de Mihai Țipău: p. 351, 309, 371-384, 384, 390-392.

O sinteză istorică critică recentă într-o lectură revizionistă cu bibliografie exhaustivă au oferit recent L. Brubaker / J. Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era, c. 680-850: A History*, Cambridge, 2011, xxiv + 917 p.

imperial Artemios, care, încoronat în vara anului 713 sub numele Anastasie II (713–716), acesta a restabilit Sinodul VI Ecumenic, iar în vara anului 715 l-a promovat patriarh ecumenic pe Germanos. În martie 716 Artemios a renunțat la tron intrând în monahism, iar după câteva luni tulburi, în care armatele rebele au impus împărat pe neînsemnatul Teodosie III (retras și el în monahism), tronul a fost ocupat de energicul general sirian Leon III (717–741) încoronat de Germanos în 25 martie 717 în cel mai critic moment din toată istoria Constantinopolului.

Un an întreg, din 15 august 717 și până în 15 august 718, capitala bizantină a fost asediată atât de pe uscat, cât și de pe mare, de o enormă armată islamică în frunte cu Maslama, fiul califului Abd al-Malik și fratele califilor al-Walid I (705–715), Sulayman (715–717), Yazid II (720–724) și Hisham (724–743). Arabii au fost înfrânți dezastruos de Leon III într-o confruntare de dimensiuni epeice și care a marcat decisiv istoria Europei, ultima și cea mai periculoasă tentativă a califatului arab de la Damasc de a cuceri capitala Imperiului roman creștin de răsărit.

La zece ani după victorie, în urma unei erupții vulcanice gigantice în Marea Egee, în care a citit semnele mâniei divine pentru căderea creștinilor în păcatul idolatriei colective, în 726 Leon III, susținut de episcopi din Asia Mică, a declanșat iconomahia, o politică oficială de ostilitate față de venerarea icoanelor. Patriarhul Germanos s-a opus în numele tradiției Bisericii. Somat în 17 ianuarie 730 să-și dea acordul la noul curs religios, semnând un document în acest sens, Germanos a refuzat făcând apel la un sinod ecumenic și a demisionat, retrăgându-se la proprietatea familiei. Promovat patriarh, fostul său sincel, Anastasie (730–754), s-a conformat dictatului imperial, dar s-a văzut confruntat cu proteste venite atât de la Roma prin papa Grigorie II (715–731) și Grigorie III (731–741), cât și din Palestina, prin patriarhul Ioan V (705–735) și monahul Ioan Damaschin. Din autoexilul său, Germanos a continuat să scrie și să apere ortodoxia icoanelor, mutându-se la Domnul la o vârstă înaintată în jurul anului 740 și fiind îngropat la mănăstirea Chora din Constantinopol. Anatemizat solemn de sinodul iconomah de la Hieria (febr.—aug. 754), condus de fiul lui Leon III, împăratul soldat cu veleități teologice Constantin V (741–775), Germanos I a fost reabilitat și aclamat în 13 octombrie 787 la Sinodul VII Ecumenic de la Niceea. În sesiunea a patra din 10 octombrie 787 au fost citite și aclamate ca mărturisiri etalon ale credinței ortodoxe iconofile trei scrisori adresate între anii 720–740 (cronologia e disputată) de Germanos unor episcopi din Asia Mică ostili venerării icoanelor (Constantin al Nacoleei și Toma al Claudiopolisului).

Patriarhul eunuc Germanos I a fost nu doar mărturisitor, ci și profund teolog și subtil scriitor și poet religios bizantin³. Pe lângă cele trei scrisori transmise în Actele

³ Un inventar complet al scrierilor germaniene și edițiile lor la M. Geerard, *Clavis Patrum Graecorum* III, 1979; ed. 2, rev. 2003, p. 503-510, nr. 8001-8025. Majoritatea scrierilor germaniene tipărite de-a lungul timpului sunt accesibile în originalul grec în

Sinodului VII Ecumenic și o altă scrisoare hristologică către armeni păstrată în armeană, de la patriarhul Germanos mai avem astăzi opt remarcabile omilii mariologice (două la aducerea la Templu, una la Bunavestire⁴, trei la Adormire, una la vălul Maicii Domnului și alta la imnul Acatist), și trei tratate teologice: o faimoasă explicare mistică a Liturghiei, cea mai populară tâlcuire liturgică bizantină⁵, un dialog pe tema limitelor vieții omenești, precum și un scurt tratat de istoria dogmelor despre „erezii și sinoade”.

Editat prima dată la Roma, în 1840⁶, ediție republicată de abatele J.P. Migne în 1865⁷, „tratatul narativ despre sfintele sinoade și despre erezii ivite începând cu predica apostolică”, dedicat unui oarecare „diacon Antim”, a fost republicat în 1852 de juriștii atenieni Gh. Rallis și M. Potlis în primul volum al faimoasei lor colecții de canoane⁸. Republicare justificată de tradiția manuscrisă, dat fiind că tratatul „despre erezii și sinoade” a fost copiat mai ales în codici bizantini cu conținut canonic⁹. Alături de tratatul despre erezii al sfinților Epifanie și Ioan Damaschinul și cel despre modurile primirii la Ortodoxie al presbiterului Timotei¹⁰, traktatul germanian a fost considerat de canoniștii bizantini o necesară rememorare istorică a problematicii și personajelor și hotărârilor Sinoadelor Ecumenice și locale, ale căror canoane erau redate organizate sub forma „Sintagmelor” sau „Nomocanoanelor”. Tratatul germanian ilustrează un sub-gen literar bizantin: acela al „sinopselor sinoadelor”

Patrologia Graeca 98, col. 40-450. O ediție critică se impune însă ca un deziderat indispensabil pentru un studiu avizat.

Pentru detalii cf. *Dictionnaire de théologie catholique* VI (1913), c. 1300-1309 (F. Caryl); *Bibliotheca Sanctorum o Enciclopedia dei Santi* VI (1965), c. 243-253 (D. Stiernon); *Dictionnaire de spiritualité* VI (1967), c. 309-311 (J. Darrouzès); H.-G. Beck, *Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich*, München, 1959, p. 473-476 și A. Kazhdan, *A History of the Byzantine Literature* I, 650-850, Athens, 1999, p. 55-74.

⁴ Al cărei final inedit a fost restituit de pr. D. Fecioru, în *BOR* 64 (1946).

⁵ Ed. Krasnoselțov, 1885; N. Borgia, 1901; și Brightman, 1918; trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr: *De la Dionisie Areopagitul la Simeon al Tesalonicului: integrala comentariilor liturgice bizantine: studii și texte*, Deisis, Sibiu, 2012, p. 243-256 introducere și p. 257- 274 traducere.

⁶ *Spicilegium Romanum* VII, 1840, p. 3-12.

⁷ *PG* 98, 40-88.

⁸ *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanonōn* I, Athenai, p. 339-359.

⁹ Cf. V. Benevici, *Канонический сборник XIV титулов со второй четверти VII века до 883 года. К древнейшей истории источников права грековосточной церкви* [Colecția canonică în XIV titluri din al doilea sfert al secolului VII până în anul 883. Pentru istoria antică a izvoarelor dreptului Bisericii grecești], Sankt Peterburg, 1905, 1905, p. 162.

¹⁰ Cf arhid. Ioan I. Ică jr, „Tratatul presbiterului Timotei din Constantinopol despre modurile primirii heterodocșilor în Biserica Ortodoxă”, în: *Revista teologică* 28 (100) (2018), nr. 4, p. 225-269.

studiate în ultimele decenii de F. Dvornik și J. Munitiz și valorificate teologic de Hermann Josef Sieben¹¹. Pe lângă rezumatele Sinoadelor Ecumenice din scrisori, alocuțiuni sau definiții incluse ca documente oficiale în Actele Sinoadelor Ecumenice, manuscrisele bizantine ne transmit incluse în colecțiile canonice: „sinopse anonime”, liste de cinci, șase sau șapte Sinoade Ecumenice manuscrise, precum și trei „sinopse de autor”, veritabile tratate „despre erezii și sinoade” transmise sub numele lui Anastasie Sinaitul († 700), sub cel al patriarhului Germanos și acela al patriarhului Fotios în parte a faimoasei scrisori adresate în 866 regelui bulgar Boris/Mihail.

Tratatul germanian „despre erezii și sinoade”¹² e un mic rezumat al istoriei Bisericii redactat de un cleric constantinopolitan erudit din memorie – autorul deplângând în final (43) absența oricărei cărți, fapt care explică unele erori cronologice sau de redare a numelor unor personaje. Expunerea e menită să susțină o teză: întemeiată și susținută de Hristos, Biserica a fost și este atacată mereu de diavol, invidios pe creștini, nu numai din exterior prin persecuții, dar și din interior prin valuri periodice de erezii, din care însă acesta a ieșit mereu victorioasă prin sfinții Părinți și sfintele șase Sinoade Ecumenice, rezultate ale cooperării dintre împărații ortodocși și episcopii primelor scaune ale Imperiului.

Rând pe rând sunt evocați Simon Magul și primii gnostici (3), Mani și maniheismul (4), Montan și montanismul (5), Valentin (6), Pavel din Samosata (7), Sabeliu (8) și Origen (9). Un spațiu mai larg e acordat lui Arie (11–12) și, după un excurs despre Novațian (13), dificilei lupte cu arianismul în diversele lui variante susținut de împărații constantinieni (14–21); aceștia s-au străduit, fără succes în final, să anuleze sinodul I Ecumenic de la Niceea (14) apărat cu sacrificii de sfinții Părinți Atanasie cel Mare (15) și Capadocienii (21), dar insistând și pe rezistența episcopilor constantinopolitani Alexandru (18) și Pavel Mărturisitorul (19). Sinodului II Ecumenic i se datorează victoria finală asupra semi-arianismului pnevatomah (22), dar și asupra primei erezii hristologice: apolinarismul, demascat de sfântul Grigorie, arhiepiscop efemer al Constantinopolului (23). Erezia a două persoane în Hristos predicată de antiohianul Nestorie, ajuns patriarh al Constantinopolului (24), a fost condamnată de Sinodul III Ecumenic de la Efes (25) și de sfântul Chiril al Alexandriei în confruntarea cu antiohianul Teodoret (26). Erezia monofizită opusă a unei singure naturi în Hristos, susținută de arhimandritul Eutyches, condamnat inițial de arhiepiscopul Flavian, dar reabilitat de Dioscor și de „sinodul tâlhăresc” de la Efes

¹¹ *Die Konzilsidee der alten Kirche*, Paderborn, 2005, p. 187-265 și *Studien zur Gestalt und Überlieferung der Konzilien*, Paderborn 2005, p. 187-265.

¹² Tratatul a fost studiat și tradus de patrologul italian Filippo Carcione: Timoteo e Germano Costantinopoli, *Gli Scritti* (Testi patristici 107), Città Nuova, Roma, 1993, p. 21-33 introducere și p. 75-115 traducere italiană.

(449) (27), a necesitat întrunirea Sinodului IV Ecumenic de la Chalcedon cu definiția sa hristologică de echilibru (28). Respins de unii monahi din Palestina (29), Chalcedonul s-a impus aici datorită mărturiei sfântului Eftimie cel Mare, care a întors-o la ortodoxie pe împărăteasa Evdochia (30). Deși împăratul Leon I a obținut printr-o consultare epistolară adeziune majorității episcopilor la Chalcedon (31), împărații Zenon și Anastasie I-au combătut și au susținut monofizitismul, care a explodat într-o mulțime de secte și grupări, împotriva cărora s-au ridicat însă patriarhi și teologi ortodocși (33). Rolul decisiv în restaurarea ortodoxiei chalcedoniene și combaterea monofizismului l-au jucat împăratul Iustinian și Sinoadele constantinopolitane din 553, al V-lea Ecumenc (34), și cel din 536 care l-a condamnat pe Sever (35). Monofizismul a revenit în secolul VI sub forma monergismului și monotelismului promovate de o serie de împărați și patriarhi constantinopolitani (36), condamnați de Sinodul VI Ecumenic de la Constantinopol din 680–681, care a restabilit Ortodoxia (37). Încercarea împăratului uzurpator Filipicos din 712 de a anula Sinodul VI s-a izbit de rezistența unor episcopi mărturisitori, citat fiind Zenon al Sinopei, dar și de cedarea altora presiunilor¹³(38). În final, însă, Ortodoxia a fost restabilită, iar prin luptele și veghea episcopilor păstori ai Bisericii lui Hristos „norul încercărilor s-a risipit” și pacea a domnit din nou (39). În acest punct autorul tratatului introduce un comentariu asupra „neorânduinelor” din prezent apărute prin lupta împotriva icoanelor sub pretextul combaterii idolatriei promovată de un nenumit episcop al Nacoleei și de un patriarh nenumit și ele— aluzii voalte la Constantin al Nacoleei, combătut epistolar de Germanos și la Anastasie, fostul său singel și urmaș în scaun (40). În continuare icoanele și venerarea lor sunt susținute cu distincția între slujbă cultică cuvenită sfintei Treimi și cinstirea adusă icoanelor și un apel la Cortul Mărturiei din Vechiul Testament cu imagini sfinte, dar și la întruparea lui Dumnezeu confirmată de icoanele lui Hristos cu o aluzie la canonul 82 al Sinodului Trullan (691–692), nementionat însă explicit (41). Plecând de aici sunt demascate în termeni drastici persecuțiile autorităților imperiale față de monahi, distrugerea icoanelor și picturilor și profanarea relicvelor sfinților cu nădejdea că în curând furtuna lor va înceta și cerul Bisericii se va însenina din nou (42). Ajuns la finalul expunerii, Germanos își cere scuze pentru lacunele și imperfecțiunile ei menționând că a compus tratatul din memorie fiind lipsit de orice fel de cărți (43). Înainte de a încheia, revine, însă, cu precizări privitoare la receptările diferite ale ultimelor trei Sinoade Ecumenice de către grupările creștine din Orient, menționându-i pe lângă iacobiții antichalcedonieni pe maroniții chalcedonieni din Liban care refuză să primească Sinodul VI (44). Cheia de boltă o reprezintă Sinodul IV Ecumenic, cu echilibrul său între cele două naturi, sancționat prin formula papei Leon, care arată că în comuniune una cu alta, fiecare natură își păstrează tot ce îi este

¹³ Aluzie voalată la cedarea proprie a lui Germanos sau a lui Andrei Cretanul?

propriu, inclusiv voința și lucrarea; acestea rămân diferite, fără ca diferența lor să devină contradicție (45). Pe lângă cele Șase Sinoade Ecumenice enumerate succint, Germanos menționează și șase sinoade locale, reunite pentru chestiuni locale și fără ordinul sau prezența împăraților, dar ale căror canoane sunt și ele primite de Biserică (46). Între cele Șase Sinoade Ecumenice există un „lanț” de nedesfăcut, o coerență și consecvență dogmatică de la Sinodul I și până la al VI-lea, care le rezumă și completează pe toate (47). Conexiuni similare există nu numai între dogmele ortodoxe, ci și între diversele erezii, care au revenit cu parțialitățile și accentele lor unilaterale de mai multe ori de-a lungul istoriei Bisericii (48). Cerându-și din nou iertare pentru deficiențele expunerii, Germanos își încheie tratatul cu un șir de patru citate din sfântul Grigorie Teologul, ilustrul său predecesor, prin care își declară fidelitatea necondiționată față de Sfânta Treime — cheia de boltă a credinței și vieții creștine (49) —, și dorința de a rămâne mereu în lumina Ei și rugămintea fierbinte ca Ea să depărteze orice atac și rătăcire eretică de la Biserica Ei (50).

Paternitatea germaniană a tratatului „despre erezii și sinoade” a fost până nu demult acceptată de patrologi. Istoricii receți sunt mai rezervați¹⁴, considerând paragrafele 40–42 despre iconoclasm o interpolare ulterioară, reflectând o situație de tensiune dramatică și persecuții, necunoscute ca atare în surse în timpul domniei lui Leon III, dar care au caracterizat domnia lui Constantin V după 754 cu un punct culminant în anii 765–776. Plecând de la nemenționarea sinodului Trullan din 691–692, se consideră actualmente că în corpul său principal „tratatul pare să fi fost compilat înainte de sinodul din 692, în timp ce capitolele 40–42, despre iconoclasm sunt o interpolare ulterioară, probabil făcută după 787, deși sinodul iconoclast din 754 nu este menționat. Probabil că unele din scrisorile lui Germanos să fi fost folosite ca inspirație pentru secțiunea interpolată despre iconoclasm, dar în forma sa actuală datează cu siguranță de la sfârșitul secolului VIII”¹⁵. Chestiunile de paternitate necesită, așadar, reflecții și analize înnoite din partea patrologilor, plecând de la o ediție critică a textului, care lipsește încă.

Indiferent însă de rezultatele filologice și evaluările istoricilor, textul tratatului germanian „despre erezii și sinoade”, inclus ca material istorico-dogmatic în manuscrisele bizantine ale Sintagmei și Nomocanonului în XIV titluri, reflectă un moment important din constituirea conștiinței de sine a Ortodoxiei bizantine ca Biserica celor Șase Sinoade Ecumenice și merită cunoscut și receptat ca atare.

¹⁴ Dietrich Stein, *Der Beginn des byzantinischen Bilderstreites und seine Entwicklung bis in die 40er Jahre des 8. Jahrhunderts* (Miscellanea Byzantina Monacensia 25), München, 1980, p. 262-268, care-l citează pe J. Gouillard, *Travaux et Memoires* 1 (1965), p. 306 nota 59.

¹⁵ Leslie Brubaker / John Haldon, *Byzantium in the Iconoclast Era (ca 680-850): The Sources*, Ashgate, 2001, p. 247-248.

II

Cel între sfinți Germanos I patriarh ecumenic către diaconul Antim

Tratat narativ despre sfintele sinoade și despre erezii ivite începând cu predica apostolică¹⁶

1. Întrebările oamenilor înțelepți au nevoie de meditare și trezie nu puțină, pentru ca dezlegările lor să se facă în Domnul; căci dacă pentru cel fără minte care întreabă acest lucru i se va socoti drept înțelepciune [Pr 12, 28], ce va fi oare atunci întrebarea acestora decât o căutare densă și inspirată de Dumnezeu, vrednică într-adevăr de admirație, strălucind de înțelesuri din toate părțile, împodobită cu frumusețea dumnezeiască și podoaba falnică a înțelesurilor scripturistice și luminând celor de departe? Multă vreme am amânat până acum să îndeplinesc poruncile tale, dar cedând insistenței voastre voi purcede să răspund la ele în Domnul.

2. Sădită, deci, de Însuși Domnul nostru Iisus Hristos, respingând prin sarea dumnezeiască rău-mirositoare rea-cinstire¹⁷ [de Dumnezeu] a rătăcirii demonice și strâns adunată în casa Lui și înflorind zi de zi în curțile Lui, Biserica noastră creștea și sporea într-o frumusețe extraordinară. Dar reaua și vicleana năpârcă, alungată fiind din ea și nesuportând rătăcirea departe de ea, luându-și câinii, a încercat să se furișeze iarăși în ea și să se pună peste frumoasele ei învățături. Căci după ce bătăria iudeilor a fost rănită de muștrările profetilor, iar amăgirea elină/păgână a fost dată în vileag, s-a gândit în sine să ne strice însăși această frumoasă biruință și a înarmat împotriva mamei lor pe înșiși copiii ei meniți pentru ce este autentic, dar care au primit falsul¹⁸.

3. De îndată, deci, a sculat împotriva ei pe Simon Magul¹⁹, care însă prin limba marelui apostol Petru [cf FAp 8], sau mai bine zis a lui Dumnezeu Care grăia în el, a

¹⁶ CPG 8020 *De haeresibus et synodis*. Editat de Angelo Mai în *Spicilegium Romanum* VII, Roma, 1840, p. 3-72 text reluat în *PG* 98, 40-88, și de G.Rallis / M.Potlis, *Syntagma tōn theiōn kai hierōn kanonōn* t. I, Atena, 1852, p.339-369.

¹⁷ *Dyssebeia*, proastă/rea cinstire sau venerare, opusă alături de *asebeia*, lipsă de cinstire sau venerare, impietate, lui *eusebeia*, bună cinstire sau venerare, pietate. În limbaj bizantin *asebeia* a devenit echivalentul păgânismului, *dyssebeia* echivalentul ereziei, iar *eusebeia* echivalentul ortodoxiei creștine.

¹⁸ Pentru ereziiile din § 3-8, sursa patriarhului Germanos este *Istoria bisericească* a lui Eusebiu al Cezareii: II, 13; III, 26-29; IV, 7. 11. 16-18. 29-30; V, 13-16; VI, 38. 43-45; VII, 6-8. 27-31.

¹⁹ Considerat în Biserica primară primul ereziarh, Simon din Samaria apare ca promotor în prima jumătate a secolului I al unui sincretism gnostic iudaic bazat pe o cosmologie angelică și o soteriologie în care Simon e Primul Dumnezeu Tatăl coborât ca om ca să izbăvească Primul Gând al Tatălui întemnițat de îngerii creatori în materie și obligat să

fost rănit și aruncat în adâncul desăvârșit al pierzaniei; căci părându-i-se nenorocitului că el e „Puterea cea Mare” a lui Dumnezeu și „Dumnezeu Mare”, a fost dat în vileag că n-are puterea nici măcar a unor fiare sălbatice sau târâtoare, dispărând atât de desăvârșit, încât celor mai mulți de credința noastră li s-a părut că nici măcar n-a început. După acestea s-au ivit Kerinth²⁰ și așa-numiții nicolaiți²¹, Vasilide²² și Carpocrate²³ și cei care gândeau la fel cu aceștia, care au primit fabulația mitică elină/păgână vulgară, au legiuit drept legitimă o viață de murdărie și au introdus Eoni noi și un Abis de întuneric; dar și ei au suferit îndată prăbușirea de la înșiși fericirii apostoli, mai cu seamă de la Ioan, Fiul Tunetului, și de la cei care au fost ucenicii acestora.

4. S-au sculat împotriva ei [a Bisericii] și maniheii și montaniștii, și cei asemenea lor, aducându-i lupte nu puține. Mani²⁴ a amestecat în învățăturile lui multă zădărnicie, rătăcire și murdărie, spunând că Legea Veche și creația însăși sunt orânduirea unui Dumnezeu rău, nu bun, ale Celui Bun fiind Legea Nouă și creația viitoare, și că aceea suferă o violență din partea acesteia, astfel încât a ajuns să legifereze în lume două naturi, bună și rea, și să spună că din Dumnezeul Bun este alcătuirea omului, nu însă restul creației, aflată sub stricăciune și alterare. După ce a umplut cuvintele lui de lipsa de cinstire [a lui Dumnezeu], a introdus și cufundări spurcate, celebrări nocturne și împreunări de respins. Întărind zadarnicele învățături ale elinilor/păgânilor, a introdus și destinul, a legiferat și transmigrațiile [sufletelor] dintr-un corp în altul și n-a vrut să spună că Hristos a venit în trup/carne. De aici i-a fost rezervat un sfârșit vrednic de o astfel de legiferare ca a lui, fiind, cum se spune,

treacă din corp în corp, ultimul fiind cel a Helenei, partenera lui Simon, și oferind salvarea celor care recunosc în Simon Primul Dumnezeu.

²⁰ Kerinthos (cca. 100), întemeietorul unei secte iudeo-creștine cu o hristologie adopționistă, cosmologie gnostică și eshatologie milenaristă.

²¹ Cf Timotei al Constantinopolului I, 5: „Ereziia nicolaiților se trage de la Nicolae, unul din cei șapte diaconi [FAp 6, 5]. Nicolae având o femeie frumoasă, i a îngăduit să se culce cu oricine vrea. Căci el a început să spună că dacă nu desfrânează în fiecare zi, nu poate avea parte de viața veșnică. Fiindcă de la el au primit prilejurile oricărei destrăbălări de nespus și cei numiți gnostici și barboriți. Atât de mare e scârboșenia lor că episcopului — căci „înger” înseamnă aici episcop — unei Biserici Iisus Domnul i-a spus: „Ai ceva bun: că urăști faptele nicolaiților, pe care le urăsc și Eu” [FAp 2, 6].

²² Basilides, dascăl gnostic activ în Alexandria între 117-138, autor de comentarii ale Evangheliilor pierdute, școala sa fiind influentă în Egipt.

²³ Carpocrates din Alexandria, întemeietorul unei secte gnostice cu moravuri libertine în prima jumătate a secolului II.

²⁴ Mani (și Manichaios de la siriacul Mānī hayyā „Mani cel Viu”, c. 216-276, profet iranian, întemeietor al unei religii gnostice dualiste universaliste active misionar și extrem de influentă la sfârșitul antichității în Orientul Apropiat, Asia Centrală, Egipt și Africa, persecutată și reprimată brutal în Imperiile iranian și roman.

jupuit de piele de viu de unul din împărații păgâni și așa a fost predat morții. Gândirea lui lipsită de cinstire[a lui Dumnezeu] a combătut-o și a înfierat-o în scris mai ales Chiril al Ierusalimului²⁵, care a pus înainte amănunțit înseși scrierile orânduirii lui întinate și indecente și demască așa învățăturile lui lipsite de Dumnezeu/ateiste și nelegiuite²⁶. Fiindcă lipsitul de cinstirea lui Dumnezeu acesta a îndrăznit să se numească pe sine însuși „Apostol” și să compună patru cărți, pe care le-a numit „Evanghelia”, „Cartea comorilor”, „Cartea tainelor” și „Cartea celebrărilor”.

5. Opinia montaniștilor se spune că e una diversă, nu unitară, ci în multe feluri. Dar în acestea învățătura lor principală e aceea că spun că Montan²⁷ însuși e „Duhul Sfânt” și, iarăși, că același e și „Cuvânt” și „Duh”. Mai legiferează și că există opt ceruri și introduc pedepse înfricoșătoare în veacul viitor: șerpi și lei vor sufla din nările lor foc și vor arde pe cei nedrepti, pe alții îi vor spânzura de membrele lor și fabulează mitologic multe altele pline de zădărnicie: cei născuți din desfrânare sau adulter vor fi aduși la judecată și pedepsiți cu pedepsele cele mai cumplite numai pentru că s-au născut din unele ca acestea, chiar dacă viața lor n-a fost nelegiuită. Nu-i primesc la pocăință nici pe cei care au păcătuit și nu-i suferă pe cei căsătoriți a doua oară să se adune împreună cu ei în adunările lor, dar de ei se săvârșesc multe altele asemănătoare acestora. Cei care s-au alăturat sectei lor, după părerea lor, extraordinare pot săvârși acestea și alte fapte lipsite de cinstirea lui Dumnezeu mai mari decât cele făcute de aceștia, dedându-se unei vieți, chipurile, asigurate și umblând pe cărări pline de prăpăstii. Leguirea lor întunecoasă a fost respinsă și ea de învățătorii noștri din vechime, încă și un preot din Tracia s-a dus personal în Asia la Montan, pe când era proconsul Gratus, și a muștrat demonul care grăia prin el și prin Maximilla, și mai apoi de Vasile cel Mare²⁸ și Epifanie al Ciprului, care a scris un tratat împotriva tuturor ereziiilor²⁹.

6. Au mai întinat Biserica noastră și Marcion, Pavel din Samosata, Valentin și Marcel, care spun că întruparea Domnului a fost aparentă, nu reală, și tot așa au fost și moartea Lui de bunăvoie pentru noi și minunile Sale. Valentin³⁰ a introdus un

²⁵ Sfântul Chiril al Ierusalimului, 313-386.

²⁶ Cf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheza* VI, 21-34 PG 33, 573-604.

²⁷ Montan, presbiter din Frigia, c. 101-200, întemeitor în jurul anului 172 în Frigia al unei mișcări harismatice, ascetice, profetice și milenariste, pretinzând că e întruparea Paracletului, foarte influentă multe secole în Asia Mică și Africa (unde l-a atras pe Tertulian).

²⁸ Sfântul Vasile cel Mare, 330-379, din 370 arhiepiscop al Cezareei Capadociei.

²⁹ Sfântul Epifanie, 310-403, episcop niceean al Salaminiei Ciprului, *Panarion*, 48, 12-13, PG 41, 856-890.

³⁰ Valentin, cca.100-160, dascăl gnostic alexandrin, autorul unui subtil și influent sistem, activ cu succes în Roma, unde a candidat chiar la funcția de episcop, fiind însă

„Dumnezeu” compus din elemente și numere, noi eoni și mituri, cinstind o diadă și numărul 300 și plâsmuind un număr de eoni egal cu acesta, ca și Simon învățătorul lui. Dar și el a fost atunci respins și izgonit de părinții noștri, iar tăierea lipsită de Dumnezeu de către Valentin a Unului Dumnezeu în doi, într-unul Bun și unul Creator, ca și cum Creatorul n-ar fi în El Însuși bun, precum și Abisul, Tăcerea și Eonii mitici, ca unele cu adevărat vrednice de abis și tăiere, ca și acela care le-a spus, au fost alungate departe.

7. Pavel din Samosata³¹ spunea însă că Domnul nostru Iisus Hristos Fiul lui Dumnezeu și-a primit începutul existenței divine din Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea și că n-a existat înainte de a Se fi arătat neamului omenesc în trup. Dar atunci s-a ținut împotriva lui un sinod local în Antiohia, pe care l-a prezidat marele nostru părinte Grigorie Taumaturgul, episcopul Neocezareei, împreună cu care au fost și Leon³² al Tarsului, Maxim al Bostrei, Magnes³³, preot din Ierusalim, și minunatul Firmilian al Capadociei; împreună cu ei s-a numărat și Teotecnos al Palestinei. În aceeași lipsă de Dumnezeu [ateism] au fost și Fotin [al Sirmiumului] și Marcel [al Ancyrei], care au definit și ei că Domnul e un simplu om care și-a primit începutul din Maria.

8. Eliberată fiind, așadar, Biserica noastră de aceștia și ridicându-și spre înălțime capul împotriva oricărei rătăcirii, îmbrățișându-și adevărații ei fii și întinzându-se spre o înălțime de nespus, se ridică împotriva ei Sabeliu Libianul³⁴, care s-a îndeletnicit să legifereze o contopire și o absorbție, spunând că Dumnezeu Tatăl ia o formă și se extinde când în Fiul, când în Duhul, iar după ce S-a desfășurat astfel, Se strânge/contrage iarăși, și așa se spune că este Un Singur Dumnezeu, Care nu este nicidecum văzut într-o ipostasă/subzistență proprie a Cuvântului și Fiului Său, precum și a Duhului Sfânt. Împotriva acestuia și au întins plasele mulți alții din adevărații noștri vânători, încă și Dionisie al Alexandriei³⁵, care, vânând această fiară, au junghiat o cu sabia cuvântului, nu spre a fi mâncare potrivită, ci spre o aruncare și omorâre foarte potrivită, făcând arătate tuturor membrele fiarei și, scuturând la pământ tolba aroganței lui, au făcut să fie călcată în picioare de toți. Arătând multă

respins de presbiterii din Roma, ca și Marcion, pentru viziunea sa gnostică nebiblică despre creștinism. După el școala lui s-a împărțit într-una orientală (Teodot) și alta italiană (Ptolemaios, Heracleon și Marcu).

³¹ Pavel din Samosata, cca. 200-275, demnitar și episcop al Antiohiei între 260-268, deus de sinodul din 269 pentru adopțianism hristologic și unitarianism trinitar.

³² De fapt Elenos.

³³ De fapt Hymenaios.

³⁴ Sabellios, cca. 215, preot și teolog din Lybia activ la Roma, unde a susținut o viziune unitariană despre Treimi, în care cele Trei Persoane sunt simple roluri/măști [prosōpa] sau modalități succesive de manifestare ale aceluiași unic subiect divin.

³⁵ Erudit episcop al Alexandriei între 248-264.

lipsă de reținere împotriva lui prin distanțarea nefirească a ipostaselor, zisul Dionisie a oferit, însă, rău-cinstitorului de Dumnezeu Arie semințele ereziei lui, cum spune preaînaltul și marele nostru părinte Vasile³⁶, măcar că laudatul Atanasie îl apără mult și-i explică luptele și spune că a suferit asta nu prin răutatea socotinței lui, ci în modul unei gândiri simple³⁷. Marcel [al Ancyrei] însă pare că a căzut cumva în învățătura acestuia [a lui Sabelie].

9. Îndată după acesta sau înainte de el s-a ivit Origen³⁸ ostenitorul în zadar și flecarul, întărind învățăturile amândurora și arianizând, fabulând mitologic o preexistență și transformare a sufletelor, schimbarea unor veacuri, negare învierea ființei vii căzute, o înviere sferică a trupului și spunând că nu va învia însăși plămada omului în forma ei proprie, cum se poate afla din tratatul compus împotriva lui de marele Metodiu³⁹. Acesta punând în mijloc alte mii de învățături pline de lipsă de cinstire a lui Dumnezeu le-a respins și a adăpat și hrănit pe cei care, înșelați de acesta, au apucat pe o cale lăaturalnică. Încă și mai mult însă a fost rănit de Petru, marele episcop și martir al Alexandriei⁴⁰, precum și de Heracla și Dimitrie⁴¹ și alți câțiva, chiar dacă mult învățatul, sau nu știu cum să-l numesc altfel, Eusebiu al lui Pamfil⁴² s-a făcut apărătorul lui întărind flecăreala lui și dizolvarea vulgarei lui fabulări mitologice ariene și păgâne, recomandându-le în forma unei apologii, cum se poate afla din tratatul lui Antipater al Bostrei⁴³ care expune limpede acestea.

10. După care s-a năpustit nebunește asupra Bisericii noastre Arie⁴⁴, presbiterul din Alexandria, și începând din Alexandria și-a extins lipsa de cinstire a lui Dumnezeu până la marginile pământului, aceasta fiind ținută și urmată de mulți împărați și demnitari, înțelepți și învățați, între care a fost pe atunci și pomenitul

³⁶ *Epistola* 9, 2 către Maxim filozoful, *PG* 32, 263-264.

³⁷ *Apologia pentru Dionisie al Alexandriei*, *PG* 25, 479-522

³⁸ Origenes, 185-254, erudit presbiter exeget și teolog conducător al școlii catehetice din Alexandria, iar ulterior al propriei sale școli din Cezareea Palestinei, unde a avut discipoli faimoși, cum a fost sfântul Grigorie Taumaturgul, c.213-c.270, care a transmis admirația sa viitorilor Părinți Capadocieni.

³⁹ Metodie, scriitor bisericesc, episcop al Olymposului sau Patarei în Licia, martirizat în 311.

⁴⁰ Petru, episcop al Alexandriei între 300-311 martir.

⁴¹ Demetrios, episcop al Alexandriei între 189-232, în conflict cu Origen pentru hirotonia primită în Palestina fără acordul său.

⁴² Eusebios tou Pamphilou, 263-339, prolific istoric și scriitor bisericesc cu simpatii ariene, între 314-339 episcop al Cezareii Palestinei. Împreună cu Pamfil, Eusebiu a scris o Apologie pentru Origen, din care ni s-a păstrat cartea I tradusă în latină de Rufin.

⁴³ Erudit episcop al Arabiei Petrea în jurul anului 450, autor între altele al unei critici pierdute a lui Origen.

⁴⁴ Areios, 256-336, presbiter din Alexandria, susținător al subordinaționismului trinitar.

Eusebiu, cum arată scrierile lor. Dar zisul Arie a fost anatemizat de minunatul Petru pomenit mai înainte, care nu l-a lăsat să se apropie de el nici măcar în vremea martiriului său, deși mulți cădeau în genunchi înaintea lui și-l implorau să-l primească. Atunci martirul a spus că i S-a arătat Domnul îmbrăcat într-o haină ruptă, iar când l-a întrebat: „Cine ți-a rupt cămașa, Doamne?”, a spus: „Arie mi-a rupt-o. Dar tu să nu-l primești; fiindcă acesta e osândit și în veacul de acum și în cel viitor”. Și le-a poruncit tuturor să întoarcă spatele comuniunii cu el. Fiindcă acest Arie spunea că Fiul lui Dumnezeu e o creatură și a fost un timp în care Fiul n-a fost, că e precedat de un timp și o voință [a Tatălui], că a fost făcut de Tatăl, și pentru că nu putea să ne creeze, iar Dumnezeirea lui Dumnezeu Tatăl nu suporta creația, spunea că Fiul lui Dumnezeu a întreprins după El ceva creat, creația naturii omului și a restului creaturilor, astfel încât creația creată să se poată apropia de El și să nu fie distrusă și arsă de puterea supremă a lui Dumnezeu, în cazul în care ar fi fost adusă la existență de Însuși Tatăl.

11. Atunci, sau puțin înainte de acesta, marelui nostru părinte Grigorie Taumaturgul⁴⁵ care cerceta despre acestea i s-a descoperit o învățătură minunată atunci când a văzut-o pe sfânta Fecioară și pe Ioan Apostolul feciorelnic, care i-au arătat soluționarea exactă a celor cercetate de el. Aceasta e învățătura cântată de toate marginile pământului și care începe de la Dumnezeirea Tatălui: „Un Dumnezeu Tată al unui Cuvânt viu, Care e Înțelepciune, Putere și Întipărire subzistentă a Lui”. El a învățat că și Duhul e de aceeași slavă cu Tatăl și cu Fiul, și spunea că în Treime nu e nimic creat, inferior⁴⁶ sau introdus ulterior, fiind învățat și învățând la rândul lui în chip limpede că Treimea e pururea necreată și nemuritoare. Atunci și Vasile episcopul Emesei, care a fost cu adevărat împărat⁴⁷ prin gândul credinței, prin cuvântul învățaturii și prin mărturisirea martiriului, fiind dus de Liciniu⁴⁸ în orașul Nicomidia a dat mărturie, și celor care l-au întrebat despre o astfel de întrebare le-a dat răspunsul legiuit, spunând că Treimea e de-o-ființă, iar flecăreala ariană e plină de rătăcire demonică, cum se poate afla din învățătura cuprinsă în martiriul lui.

12. Înainte însă de Arie și de alte erezii, a mai fost Novat[ian]⁴⁹, un presbiter din Roma, care spunea că pocăința e respinsă de Biserică și că nici oamenii care se căiesc pentru că au căzut în timpul persecuțiilor, nici cei care au căzut în alt păcat sau în

⁴⁵ Sfântul Grigorie Taumaturgul, c.213-c.270, discipol al lui Origen, episcop al Neocezarei Pontului.

⁴⁶ *Doulos*, sclav.

⁴⁷ Joc de cuvinte în limba greacă, *vasileios*, împărătescul, derivă de la *vasilevs*, împărat.

⁴⁸ Licinius, împărat al Orientului între 307-324.

⁴⁹ Novatian, cca. 200-258, erudit preot și teolog roman, antipapă între 251 și 258, și martir; în conflict cu papa Cornelius (251-253) și cu Ciprian al Cartaginei (248-258) din cauza poziției sale rigorige în chestiunea reconcilierii penitenților și apostatilor; intrat în schismă, a devenit liderul unei populare biserici schismatice a creștinilor „puri”.

desfrânare ori sunt în a doua căsătorie, nu sunt vrednici de Împărtășanie, chiar dacă ar arăta fapte vrednice de pocăință. El a fost însă îndată condamnat cu știința și a episcopilor Răsăritului. Despre el face mențiune și marele nostru păstor Grigorie [Teologul⁵⁰] într-unul din cuvântările lui la praznice⁵¹, arătându-se cu totul scârbit de erezia lui.

13. Fumul arian arzând cu foc mare și răspândindu-se pretutindeni și umplând lumea de lacrimi, după ce de la Dumnezeu ni s-a făcut din persecuții cer senin și strălucitul împărat Constantin cel Mare⁵² a luat împărăția și a venit aici [în Constantinopol], arătându-se lumii, și mai ales Bisericii noastre, bărbat virtuos și având inima plină de frica de Dumnezeu, a poruncit să se adune ceata arhierilor și să se întrunească⁵³ un Sinod în Niceea, care s-a și ținut în acel loc în prezența lui, care ședea împreună cu arhierii. Au fost de față acolo marele Alexandru, patriarhul Alexandriei⁵⁴, Atanasie, diaconul acestuia, Iuliu⁵⁵ al Romei, Eustatie al Antiohiei⁵⁶, Macarie al Ierusalimului⁵⁷, Osius al Cordobei⁵⁸, Memnon⁵⁹ al Efesului, Leontie al Cezareii noastre⁶⁰ a Capadociei, Pafnutie, bărbat cu adevărat minunat și Spiridon Făcătorul de minuni⁶¹, și mulți alții care au împlinit numărul a 318 Părinți. Se spune că și marele Alexandru⁶², fiind pe atunci diacon din acest Oraș al nostru [Constantinopol], a fost trimis acolo de marele nostru Mitrofan⁶³, care zăcea în pat din pricina bătrâneții, și a șezut împreună cu ei. Iar mulți din episcopii care ședeau acolo erau mărturisitori ai credinței, mutilați în persecuții de împărați lipsiți de cinstirea lui Dumnezeu și nelegiuți și aveau tăiate unii tendoanele picioarelor, alții ochii, iar alții alte membre ale trupului pentru credința în Hristos, pentru mărturisirea

⁵⁰ Sfântul Grigorie din Nazianz supranumit Teologhisitorul, c. 330-390, arhiepiscop al Constantinopolului între 379-381.

⁵¹ *Cuvântarea* 39 (la sfințele Lumini)19; *PG* 36, 358B.

⁵² Sfântul Constantin cel Mare, împărat între 307-337.

⁵³ În 325.

⁵⁴ Alexandru, episcop al Alexandriei între 313-328.

⁵⁵ De fapt Silvestru, 314-335, reprezentat de presbiterii Vitus și Vincentius.

⁵⁶ Sfântul Eustatie, erudit episcop al Antiohiei între 323-330, depus și exilat de arieni.

⁵⁷ Macarie, episcop al Ierusalimului între 314-333.

⁵⁸ Hosius, c. 256-359, episcop al Cordobei, consilier teologic al împăratului Constantin.

⁵⁹ De fapt Menopant, Memnon a fost episcop al Efesului la Sinodul III Ecumenic din 431.

⁶⁰ După Angelo Mai, primul editor, o aluzie la faptul că patriarhul Germanos se trăgea din Capadocia.

⁶¹ Sfântul Spridon, 270-348, episcop al Trimuthundeii Ciprului, taumaturg.

⁶² Alexandru, c. 240-340, între 314-337 episcop al cetății Byzantion devenită din 325 Constantinopol.

⁶³ De fapt Alexandru, Mitrofan fiind episcopul anterior al Byzantionului între 306-314.

și rezistența lor publică. Erau acolo și apărătorii nebuliei lui Arie, Eusebiu al Nicomidiei, Eleusius al Cyzicului, Eusebiu al lui Pamfil menționat mai înainte, Teognis al Niceii și alți mulți retori și înțelepți care îngăduiau erezia la culme.

14. Și făcându-se acolo cu minte și cu evlavie multă desfășurare și cercetare a dogmelor propuse de către mai sus zișii părinți și mărturisitori, a fost întărită și mai mult dogma ortodocșilor, proclamând ei pe Fiul „de-o-ființă cu Tatăl” și anatemizându-i împreună cu Arie pe cei care spun că „înainte de Fiul a fost un timp” sau „că a fost cândva când Fiul nu era”, și așa au dizolvat sinodul lor, consimțind împreună cu ei și Eusebiu al lui Pamfil. E citată o scrisoare a acestuia către orașul său⁶⁴ și altora, în care, părăsind cele dinainte, a lăsat în scris o credință care vestește limpede termenul „de-o-ființă”⁶⁵ și nu spune că e o expresie străină, iar asta pentru ca ei să nu respingă pe „de-o-ființă” urmând credinței lui dinainte. Mai există și alte câteva combateri adresate ulterior unora care spuneau că Fiul e creatură, deși aproape toate celelalte scrieri ale lui în care se pomenește despre dogme arată erezia ariană; fiindcă în toate scrierile lui acest bărbat se arată a fi de această părere; numai în scrierea împotriva lui Marcel al [Ancyrei⁶⁶] Galatiei scapă oarecum de această bănuială, această lucrare fiind negreșit alcătuită după sinod, cum ne-au transmis cei care au citit acel tratat⁶⁷, fiindcă acea lucrare nu a ajuns întregă în mâinile noastre. Iar acest bărbat e împodobit cu elocință și scânteind de frumusețea stilului, făcându-și proza demnă cu adevărat de lucrările din vechime. Dar în unele părți din comentariul la psalmi își descoperă gândirea sa mai mult decât s-ar fi cuvenit, numind „raționale” stelele și alte câteva de acest fel. Din pricina acestor opinii afirmate de el, cei care ne-au alcătuit biblioteca n-au pus nicidecum cărțile lui alături de lucrările ortodocșilor, ci le-au depus afară, după plinătatea lor la începutul cărților eretice și în același cuțăr cu ele.

15. Marele nostru împărat Constantin cel Mare însă constrângându-l sub chip de evlavie pe marele Atanasie, ajuns acum patriarh al Alexandriei⁶⁸, să-l primească pe Arie în comuniunea presbiterilor lui ca și cum s-ar fi pocăit, cum credea el, și ca să nu lase o schismă în Biserică, în realitate însă întărind mai degrabă în ascuns lipsa de cinstire a lui Dumnezeu a lui Arie, iar Atanasie neprimind acest lucru din pricina

⁶⁴ Cezareea Palestinei, păstorită de Eusebiu al lui Pamfil între 314-339.

⁶⁵ Homoousios.

⁶⁶ Marcel (†374), episcop al Ancyrei dinainte de 314, teolog nicean, aliat al sfântului Atanasie al Alexandriei în rezistența față de subordinațianismul arian, acuzat însă de susținerea unui unitarianism de tip neosabelian, pentru care a fost condamnat și exilat în repetate rânduri de arieni, dar a fost combătut și de Părinții Capadocieni și în Simbolul de credință al Sinodului II Ecumenic din 381.

⁶⁷ *Contra lui Marcel*, PG 24, 707-824.

⁶⁸ Sfântul Atanasie cel Mare, 296-373, arhiepiscop al Alexandriei între anii 328-373, de cinci ori exilat de împărații arieni.

ateismului ascuns al acestuia, cum s-a spus, a fost surghiunit din scaunul său, împăratul temându-se din pricina conspirațiilor împotriva lui ale celor care erau în ascuns arieni să nu cumva să uneltească să-l omoare pe Atanasie. Atunci a scris el tratatele lui împotriva acestuia și a celor bolnavi de aceeași boală cu el. Fiindcă însuși Arie se spune că a pus în scris într-o mică hârtie lipsa lui de cinstire a lui Dumnezeu și, ascunzându-l sub felon și ținând mâna pe ea, a venit la împărat și i-a părut că jură cum că ar crede așa, dar el a jurat purtând asupra lui în ascuns hârtia și ținând o cu mâna. Nu după mult timp⁶⁹ moare marele împărat Constantin botezat fiind de un presbiter arian, necunoscând că e un astfel de preot. Căci sfântul bărbat avea dorința să coboare în însuși râul Iordan și să primească mântuitorul botez acolo unde l-a primit și Domnul nostru Iisus Hristos când a fost cu trup împreună cu noi și a împlinit această taină, dar venind peste el moartea, a fost botezat acolo unde era și, după cum se spune, cu aceleași lumini [de la botez] trupul său a fost dus la mormânt.

16. A urmat la împărăția Răsăritului Constanțiu⁷⁰, fiul său, care fusese adus pe furiș de zisul presbiter la lipsita de cinstirea lui Dumnezeu erezie; fiindcă el era presbiterul căruia i a fost înmănat testamentul tatălui său, în care se scria că lui Constanțiu îi revenea altă parte, Răsăritul fiind al altuia dintre fiii lui; dar preotul l-a schimbat cu acesta în Răsărit, făcându-se garant pentru el, din pricina blasfemiei lui eretice. Și atunci s-a făcut mare război împotriva episcopilor ortodocși și o alungare a lor din scaunele lor, iar dominația arienilor s-a arătat peste tot. Meletie cel Mare⁷¹, Eustatie⁷² și alți câțiva, și însuși Atanasie au fost alungați iarăși din episcopat, dat fiind că Atanasie își ținea iarăși scaunul, întrucât Constans⁷³ care împărătea la Roma l-a trimis din Galia înapoi în orașul său, acest lucru vrând să-l facă, cum spunea el însuși, și tatăl său, dar acela murind, a împlinit el poruncile lui spre pomenirea sa, iar sinodul⁷⁴ împotriva lui fiind anatemitizat amarnic ca și judecata făcută împotriva lui Atanasie atunci când s-au mințit multe împotriva sfântului, cum arată scrierile lui despre el. Se spune că și Eusebiu al lui Pamfil a fost apărător al celor care au pus în mișcare persecuția împotriva lui și a prezidat în scaun adunările împotriva lui, cum spun cei citați în Cuvântarea marelui Părintelui nostru Grigorie Teologul despre

⁶⁹ 21 mai 337.

⁷⁰ Constantius, împărat între 337-361.

⁷¹ Sfântul Meletie, arhiepiscop al Antiohiei între 360-381, depus de arieni îndată după instalare și de mai multe ori exilat.

⁷² Eustatie, 330-377, episcop ascet al Sebastiei Armeniei, de mai multe ori de pus de arieni, părinte duhovnicesc al familiei sfântului Vasile cel Mare, devenit din 370 susținător al unei pnevmatologii subordinaționiste. Cel mai probabil Germanos îl confundă cu sfântul Eustatie al Antiohiei depus și exilat încă din 327-330.

⁷³ Constans, împărat între 337-350.

⁷⁴ Sinodul din Tyr din 335.

Atanasie⁷⁵ și alți câțiva istorici. Dar acela, cum spun, omite de bunăvoie numele său din respect față de multa învățătură a bărbatului și nu-l numește intenționat pe acest apărător al arienilor.

17. Patron al lipsei de cinstire a lui Dumnezeu era pe atunci și lipsitul de cinstirea lui Dumnezeu Macedoniu⁷⁶ care a vrut să scoată trupul marelui împărat Constantin și să-l mute altundeva, dar poporul n-a suferit acest lucru, și-a trecut întristarea în faptă și l-a împiedicat cu forța; și căzând peste ei roiul arian s-a făcut frică mare și nu mică vărsare de sânge; și trupul de abia a fost pus deoparte scăpând de raclele pregătite cu mult vai și lacrimi neconținute⁷⁷.

18. Cât timp a fost împărat Constanțiu⁷⁸, i-a silit pe cei ai Bisericii noastre să-l primească în comuniune pe Arie cel cu numele nebuniei⁷⁹, până când a mai fost în viață. Iar când marele nostru părinte și patriarh Alexandru⁸⁰, ridicându-și în fața jertfelnicului mâinile în sus și stând în picioare ca o coloană, a adus cerere lui Dumnezeu rugându-L să se milostivească de poporul Său și să-l izbăvească de viclenia ariană, acela venea cu mare pompă spre biserică. Și ajungând în for, însoțit de nu puțină mulțime alcătuită atât din partizanii lui, cât și de mulți alții din însăși suita împăratului și care-l încurajau pe nenorocitul și râdeau de noi, are loc de la Dumnezeu răzbunarea celor istoviți de chin; căci mizerabilul abătându-se la o fosă ca să-și golească prisosul pântecelui, își varsă nelegiuitul și pântecelul și cele dinăuntru lui și primește răsplata fulgerelor limbii lui și, desfăcându-se de viață în chip vrednic de duhoarea lui, a fost dus la moarte, primind astfel încă de aici răsplata vieții și gustând dinainte din pedeapsa de dincolo. Unii au transmis că Arie a suferit asta sub domnia lui Constantin, eu însă spun că sub domnia lui Constanțiu; dar fie sub acela, fie sub acesta, lipsitul acesta de cinstirea lui Dumnezeu a lăsat viața de față suferind crăparea lui Iuda. Această minune ne-o explică marele Grigorie Teologul⁸¹, care trâmbițează triumfător ca de pe o coloană vestită pierzania legiuită și dreaptă a bărbatului; deși cei din jurul lui Arie au făcut multe ca să ascundă acest lucru împăratului, încercând să-l convingă prin eunuci că a răposat de o moarte obișnuită și a avut parte de un sfârșit obștesc. Nu după mult timp⁸² însă moare și Constanțiu, iar Atanasie se reîntoarce pe scaunul său.

⁷⁵ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 21 (în lauda lui Atanasie), PG 35, 1082-1127.

⁷⁶ Macedoniu, episcop al Constantinopolului între 342-346 și 351-360, semi-arian moderat, adept al inferiorității naturii și persoanei Duhului Sfânt în Treime.

⁷⁷ Socrate, *Istoria bisericească* II, 38, PG 67, 329-332.

⁷⁸ Între anii 337-361.

⁷⁹ Areios, derivat de la Ares, zeul furiei războinice în mitologia greacă.

⁸⁰ Alexandru, episcop între 314-337 al cetății Byzantion devenită din 330 Constantinopol.

⁸¹ *Cuvântarea* 21 (în lauda lui Atanasie), 13, PG 35, 1096.

⁸² În 361.

19. Iar după ce lipsitul de cinstirea lui Dumnezeu Iulian⁸³ a înnebunit pentru puțin timp de furie împotriva noastră, și sub el Atanasie a fost iarăși surghiunit, e proclamat împărat în Persia marele Iovian⁸⁴, bărbat ortodox și plin de înțelepciune și credință ortodoxă. Dar, o, păcatele noastre!, o, vrednica pedeapsă venită asupra noastră pentru păcatele noastre! Încă înainte ca bărbatul acesta să ajungă în Orașul acesta, după ce l-a restabilit pe marele Atanasie și a cerut să fie învățat de el dreapta și adevărata credință a creștinilor⁸⁵, înainte, deci ca bărbatul să pășească în Orașul nostru, cum s-a spus, Dumnezeu îl ia la El atunci când a ajuns la hotarul Bithyniei. Și îndată e proclamat împărat Valens⁸⁶, bărbat nelegiuit și spurcat, arian și hulitor, bolind, potrivit celor spuse despre el, de două mari boli: de lăcomie și de blasfemie, având drept lege legiuită fărădelegea, iar prin nestăpânire avea lăcomia înfiptă în el ca temperament sau, mai bine zis, ca o judecată. Atunci s-au comportat cu bărbăție marii noștri părinți Vasile și Grigorie, precum și mai sus zisii Eustatie, Meletie și Eusebiu al Samosatei⁸⁷, cum poate afla oricine vrea să cerceteze despre acestea.

20. Și devorat fiind Orașul nostru [Constantinopolul] de această lipsită de Dumnezeu erezie, mai era mistuit și de întinatul lătrat împotriva Duhului Sfânt al lui Macedoniu, pe ai cărui adepți părinții i-au numit semi-arieni. Au avut loc atunci incendieri publice ale unor presbiterii și unele fecioare au fost batjocorite pentru că nu primeau întinăciunea ereziei, episcopiile se vindeau, cele sfinte se profanau și ereticii parodiau cele ale altarelor. Dar aceste boli ale noastre arătate mai înainte și prezise de marele nostru părinte Antonie⁸⁸ vestitul au luat sfârșit, și aici a fost trimis marele nostru părinte Grigorie Teologul⁸⁹; acesta cu praștia mărturisirii adevărate lovește pe cei de altă seminție și destramă acțiunile lor și ia înapoi toate bisericile de la arieni, pnevmatomahi și apolinariști, care spun că umanitatea Domnului a fost lipsită de inteligență/minte. Dar înainte de asta Pavel mărturisitorul și patriarhul nostru⁹⁰ a fost reținut și omorât pentru buna sa mărturisire împreună cu notarii lui Marcian și Martirie.

⁸³ Iulianus Apostatul, împărat între 361-363.

⁸⁴ Iovianus, împărat între 363-364.

⁸⁵ Aluzie la scrierea Sfântului Atanasie *Despre credința către Iovian*; PG 26, 813-820.

⁸⁶ Valens, împărat arian între 364-378.

⁸⁷ Sfântul Eusebiu episcop între 361-378 al Samosatei Siriei, a favorizat alegerea ca episcop a sfântului Vasile cel Mare, fiind depus și exilat din 373 până în 378.

⁸⁸ Sfântul Antonie cel Mare, 250-356, cf. Atanasie cel Mare, *Viața lui Antonie cel Mare* 82, PG 26, 957-960.

⁸⁹ Grigorie Teologul, arhiepiscop al Constantinopolului între 379-381.

⁹⁰ Sfântul Pavel Mărturisitorul, episcop al Constantinopolului între 337-339, 341-342, 346-351.

21. S-a ivit însă și Eunomie, episcopul Cyzicului⁹¹, care învăța că Fiul e neasemănător⁹² cu Tatăl și de aceea el și adepții ereziei lui au fost numiți „anomei/adeptii neasemănării”. Împotriva lui a strigat Vasile, marele nostru părinte⁹³, crainicul adevărului, și a alungat din Biserică pe acest câine; iar întrucât acesta a scris în ascuns împotriva sfântului nostru Părinte Vasile, ca și cum numai atunci i-ar fi căzut în mână cele scrise de acela împotriva lui Eunomie⁹⁴, și a făcut publică acea lucrare a lui lipsită de învățătură abia după moartea lui Vasile⁹⁵, fratele acestuia⁹⁶ atât în credință, cât și în purtări, cunoscând asta, când i-au venit în mâini scrierile lui, le-a combătut, iar pe el l-a dat unei anateme desăvârșite, cum se poate vedea limpede în tratatele alcătuite de el împotriva acestuia⁹⁷.

22. Deci când aceștia au fost reduși la tăcere și turbarea lui Macedonie s-a mistuit, împărăția rea a lui Valens s-a sfârșit și a luat împărăția Teodosie⁹⁸, împăratul nostru ortodox, se întrunește aici [în Constantinopol]⁹⁹ un sinod al sfinților episcopi, al căror număr am primit că a fost 150; învățând limpede dumnezeirea Duhului Sfânt, a adăugat la proclamarea primului Sinod că trebuie să credem „și întru Duhul Sfânt Domnul de viață făcătorul, Care din Tatăl purcede, co-închinat și co-slăvit împreună cu Tatăl și cu Fiul” și celelalte. Întărind primul Sinod, definind frumos cele ale sale și predând cu distincție Simbolul credinței, au părăsit de Dumnezeu păzitul Oraș, anatemizându-i pe Arie, pe Eunomie, pe Eudoxiu¹⁰⁰ și pe adepții lor. Între ei au fost marele Meletie [al Antiohiei], Grigorie al Nyssei, Grigorie Teologul, Celestin al Romei¹⁰¹, Timotei al Alexandriei¹⁰², Chiril al Ierusalimului¹⁰³ și câți au venit

⁹¹ Eunomios, 335-393, originar din Capadocia, discipol al diaconului Aetius, adept al unui subordinaționism trinitar radical, așa-numitul "anomeism", pentru care doar Tatăl este Dumnezeu deplin, Fiul și Duhul fiind total inferiori și "neasemănători" cu El. Protejat al lui Eudoxius al Antiohiei (358-359), apoi al Constantinopolului (360-370), care l-a numit în 360 episcop al Cyzicului, dar după un an l-a depus la insistențele împăratului Constantius II, revenit însă până în 383, când a fost exilat definitiv; combătut teologic de Părinții Capadocieni.

⁹² *Anomoios*.

⁹³ Vasile cel Mare, 330-379.

⁹⁴ Aluzie la tratatul *Contra lui Eunomie* în 3 cărți; PG 29, 497-669.

⁹⁵ În 1 ianuarie 379.

⁹⁶ Sfântul Grigorie al Nyssei, 335-395, fratele sfântului Vasile cel Mare.

⁹⁷ Aluzie la tratatul *Contra lui Eunomie* în 12 cărți; PG 45, 227-1122

⁹⁸ Theodosius I cel Mare, împărat între 379-395.

⁹⁹ În 381.

¹⁰⁰ Eudoxiu, episcop arian al Germaniciei, iar între 360-370 al Constantinopolului.

¹⁰¹ În 381 episcop al Romei era Damasus, 366-384, care însă n-a fost reprezentat la sinodului de la Constantinopol alcătuit doar din episcopi răsăriteni.

¹⁰² Timotei I, arhiepiscop al Alexandriei între 381-384.

¹⁰³ Sfântul Chiril, episcop al Ierusalimului între 349-386.

împreună cu ei împlinind numărul acesta. Murind aici sfântul Meletie, iar episcopii Alexandriei revoltându-se puțin, întrucât după părerea lor marele nostru Părinte Grigorie deținea scaunul de aici împotriva voinței lor, măcar că acesta i-a izgonit pe eretici și a luat înapoi aici toate bisericile, cum i-a văzut făcând tulburări, le-a rostit Cuvântarea de rămas bun¹⁰⁴ și cerând împăratului să-l elibereze, a plecat de aici și s-a dus în ținutul său îmbrățișând liniștea.

23. Găsindu-se tot acolo seminte și ucenici ai lui Apolinarie¹⁰⁵ sirianul, [Grigorie] se ridică împotriva lor și scrie împotriva acestora două epistole către Cledoniu¹⁰⁶, în care-l condamnă și anatemizează și-l alungă desăvârșit din Biserica Ortodoxă. Fiindcă acest Apolinarie zicea, cum am spus, că omul pe care l-a luat asupra Sa Dumnezeu Cuvântul e lipsit de inteligență/minte, cu alte cuvinte că în umanitatea lui Hristos nu există un suflet rațional și inteligent, ci în locul sufletului sau, mai bine zis, în locul inteligenței/minții¹⁰⁷ – fiindcă ulterior a spus în locul inteligenței/minții în loc de în locul sufletului – locuiește în natura umanității dumnezeirea însăși. Mai spunea și că trupul i-a fost dăruit lui Hristos de sus și că a trecut prin Fecioara ca printr-un canal, adăugând și alte flecăreli vrednice de negliobia lui. Fiind un bărbat care vorbea mult și iscusit în știința metrilor și numărul versurilor, dar nefolosindu-se de ea după rânduială, ci socotindu-se mai mult decât ce era, a transpus în metrii unele cărți ale Scripturii încercând să atragă pe mulți la fărădelegea lui. Când a fost respins, Biserica a avut pentru puțin timp odihnă, dar nu peste puțin timp au început aceleași tulburări, dacă nu chiar mai rele, măcar că n-a mai fost cuprinsă de constrângere dinainte și de războaiele și persecuțiile de care s-a vorbit mai înainte.

24. Căci aducând aici [în Constantinopol] din alt ținut, din Antiohia cum spun unii, pe un oarecare Nestorie¹⁰⁸, bărbat rău-cinstitor de Dumnezeu și cu purtări rele, îl hirotonească arhieru, întrucât atunci scaunul era văduvit de episcop, dar el s-a dovedit a fi nu păstor al oilor cuvântătoare, ci mai degrabă lup care mănâncă turma și o duce în adâncul pierzaniei. Căci primind o gândire iudaică, nu spunea despre Cuvântul că S-a făcut trup fără schimbare, ci că a locuit într-un om ca într-un profet și că și l-a

¹⁰⁴ Grigorie Teologul, *Cuvântarea* 42 (de rămas bun), PG 36, 358-393.

¹⁰⁵ Apollinarios, cca 310-390, erudit episcop al Laodiceei Siriei, teolog nicean, și-a creat din 375 o biserică paralelă; condamnat la Roma în 374-380 și la Constantinopol în 381 pentru teorii care susțineau neintegritatea umanității lui Hristos.

¹⁰⁶ *Epistolele* 101-102, PG 37, 176-201.

¹⁰⁷ *Nous*.

¹⁰⁸ Nestorios, 386-451, monah antiohian ajuns patriarh al Constantinopolului între 428-431, pentru care cele două naturi în Hristos reprezentau două persoane distincte, dioprosopism care l-a făcut să refuze Fecioarei Maria calitatea de *Theotokos*, acceptând-o doar pe cea de *anthropotokos*. Condamnat de Sinodul III Ecumenic de la Efes din anul 431, mort în exil în 451.

împropriat printr-o afecțiune excepțională; mai spunea despre Cuvântul că este și se spune un alt Fiu, iar cel numit Iisus Hristos nu este un fiu adevărat, ci adoptiv, ca de aici să se spună că sunt doi fii, nu unul. Împotriva lui, deci, Dumnezeu a sculat duhul lui Chiril, care a fost patriarh al Alexandriei¹⁰⁹, și acesta îi scrie mai întâi lui Nestorie îndreptându-l și întorcându-l la dreapta credință și cerându-i să o numească pe Fecioara „Născătoare de Dumnezeu”. Cum acesta n-a cedat, i-a trimis iarăși o scrisoare care are doisprezece articole¹¹⁰ și anatemă, ca acela care nu gândește așa să fie anatemitat.

25. Dat fiind însă că acela a replicat și la acestea, e întrunit¹¹¹ un Sinod în Efes și e trimis acolo Nestorie împreună cu prefectul Constantinopolului și mulți alții în jurul lor, care i-au însoțit la sinod. Pe atunci ținea frâiele împărăției Teodosie cel Tânăr¹¹². Iar acest al treilea Sinod l-au prezidat Chiril al Alexandriei, Celestin al Romei¹¹³, Iuvenalie al Ierusalimului¹¹⁴ și Acaciu al Melitenei¹¹⁵. Nestorie e depus, cele două sinoade de care s-a vorbit mai sus sunt întărite, iar părinții mărturisesc pe Unul și Același Hristos desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate, Unul și nu doi fii, cum arată limpede de Dumnezeu insuflata hotărâre a bunei-cinstiri de Dumnezeu pronunțată de ei. Și pronunțând astfel acestea, Sinodul s-a dizolvat, fiecare din episcopi întorcându-se la locul lui.

26. Dat fiind însă că Ioan al Antiohiei¹¹⁶ și Teodoret¹¹⁷ se opuneau fericitului Chiril sub pretextul că hotărârea a fost pronunțată în sinod fără ei, deși marele nostru părinte Chiril i-a așteptat multe zile, în realitate însă pentru că aveau față de el o dispoziție de ceartă și nu corectă, aceștia s-au întors în orașul lor fără a fi ajuns la un acord, și au pus în mișcare multe tulburări: Teodoret episcopul a compus alte douăsprezece articole împotriva articolelor sfântului Chiril, iar Chiril a răspuns iarăși la acestea și a explicat și soluționat cum se cuvine articolele sale¹¹⁸. Când împăratul Teodosie a cunoscut acestea, fiind pus în mișcare și împotriva altora, dar mai ales împotriva lui Chiril cel întru sfinți, e trimis aici [în Constantinopol] Acaciu al Melitenei, bărbat cinstitor de Dumnezeu și ajuns la culmea bunei cuviințe și a

¹⁰⁹ Sfântul Chiril, patriarh al Alexandriei între 412-444.

¹¹⁰ *Epistola a treia către Nestorie a sfântului Chiril din 430, PG 77, 105-121 Ep. 17 și ACO I, 1, p. 33-42 se încheie cu un rezumat sub forma a 12 puncte, kephalaia. sub formă de anatimizări ale tezelor nestoriene.*

¹¹¹ În 431.

¹¹² Theodosios II, împărat al Constantinopolului între 408-450.

¹¹³ Celestinus, papă al Romei, 423-433.

¹¹⁴ Iuvenalios, patriarh al Ierusalimului, 420-458.

¹¹⁵ Sfântul Akakios episcop al Melitenei Armeniei, † între 438-449.

¹¹⁶ Ioan, arhiepiscop al Antiohiei între 428-442.

¹¹⁷ Theodoretos, 393-457, erudit episcop al Cyrului Siriei.

¹¹⁸ PG 76, 385-432.

evlaviei, și acesta arată împăratului cele ale sinodului și-i potolește mânia. Cele pronunțate de el își primesc întărirea, iar patriarhul Chiril se întoarce în orașul său.

27. Acestea fiind astfel întocmite, după o mică ușurare se ivește un oarecare Eutyches¹¹⁹, monah și arhimandrit și el rupe în urma sa o parte nu mică a poporului, întărește cele ale lui Nestorie și flecărește altele. Dar Eusebiu al Dorileonului arată lipsa lui de cinstire a lui Dumnezeu lui celui întru sfinți Flavian care era pe atunci patriarh¹²⁰, întrucât Chiril ieșise deja din această viață. Și Eutyches vine în biroul public, prezidând cel întru sfinți Flavian împreună cu Vasile al Seleuciei și Eusebiu al Dorileonului, care a stat împotriva lui și a redat cele auzite de el despre acesta. Eutyches neagă și cedează în fața evlaviosului sinedriu întrunit din pricina lui, iar acțiunea începută se oprește. După puțin timp însă, prin mâna puternică a împăratului se adună¹²¹ la Efes un alt sinod, tâlhăresc, nu cuvios, și, trimis fiind acolo și cel întru sfinți Flavian, a stat de față în sinod ținând în mână actele procesului împotriva lui Eutihes și cele ale aceluia. Dar toată autoritatea a fost dată lui Dioscor¹²², pe atunci patriarh al Alexandriei, și lui Eutihes. Flavian este omorât în sinod, primul Sinod de la Efes e răsturnat și e țesută o nouă hotărâre, pe care, sub amenințarea unei morți violente, episcopii și însuși Vasile al Seleuciei au semnat-o. Era, deci, iarăși nu puțină agitație și tumult în toată lumea, întrucât și învățăturile lui Nestorie se făceau publice peste tot fără acoperire, marele Proteriu, arhiereu în Răsărit¹²³, a fost omorât și se îndrăzneau în chip lipsit de cinstirea lui Dumnezeu multe altele. În Roma însă, Leon, marele arhiereu întâi-stătător¹²⁴, se lupta în tot felul scriind tuturor, inclusiv celui întru sfinți Flavian¹²⁵ când acesta era între cei vii iar cele ale lui Eutyches aveau îndrăzneală, dar nu s-a ajuns la nimic pentru că domina constrângerea eretică.

¹¹⁹ Eutyches, 380-456, arhimandrit din Constantinopol, partizan al sfântului Chiril al Alexandriei și adversar al dioprosopismului lui Nestorie, dar căzut în extrema opusă a monofizismului. Condamnat de patriarhul Flavian, reabilitat în 449 de „sinodul tâlhăresc” de la Efes și condamnat definitiv în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 456.

¹²⁰ Sfântul Flavian mărturisitorul, patriarh al Constantinopolului între 446-449.

¹²¹ În 449.

¹²² Dioscoros, patriarh miafizit al Alexandriei între 444-451, a prezidat în 449 „sinodul tâlhăresc” de la Efes, pentru care a fost depus în 451 de Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon, murind în exil în 454. Condamnarea sa a declanșat schisma antichalcedoniană a episcopatului chirilian din Orient.

¹²³ Proterios, patriarh chalcedonian al Alexandriei între 451-457, linșat de o gloată monofizită, cinstit ca mărturisitor pe 28 februarie.

¹²⁴ Sfântul Leon I, papă al Romei între 440-461.

¹²⁵ Faimosul *Tomos* dogmatic al papei Leon I către Flavian; *PL* 54, 755-782 Ep. 28 și *ACO* II, 2, 1, p. 24-33.

28. Nu după mult timp însă se ridică împăratul Marcian¹²⁶, bărbat dumnezeiesc, care a știut să urzească buna rânduială și să aducă înapoi la ea din neorânduială lucrurile. Adună, așadar,¹²⁷ în orașul apropiat de noi, Chalcedon, pe episcopi, strângând o ceată de 630 de Părinți. Erau de față câțiva din Roma, reprezentându-l pe cel întru sfinți Leon și ținând locul lui cu scrisori; era Anatolie al Constantinopolului¹²⁸ președinte, Iuvenalie al Ierusalimului, Eusebiu al Dorileonului, Maxim al Antiohiei¹²⁹ și Anastasie al Tesalonicului. După ce s-au cercetat diferite puncte, Dioscor, de față, e condamnat și trimis în exil, iar Eutyches și Nestorie sunt anatemizați iarăși. Dat fiind însă că unii din opoziție au pus în mișcare multe împotriva lui Teodoret, sinodul l-a primit după ce s-a pocăit; pentru că ei spuneau că e mai degrabă cu Nestorie, întrucât într-adevăr pe atunci îi scrise lui Nestorie, chiar dacă după aceea a apărut iarăși primind Tomosul sfântului Chiril, întărind învățăturile lui și făcând reproșuri lui Nestorie. Atât pe Teodoret, cât și pe Vasile al Seleuciei, Sinodul i-a însă primit în rândurile lui, și între ei au și semnat și au fost în numărul celor 630 părinți. Răsturnând în chip desăvârșit și anatimizând public sinodul tâlhăresc, Sinodul pronunță în el o hotărâre și, în succesiunea celor trei Sinoade de care s-a vorbit mai înainte, definesc „pe Unul și Același Hristos Domnul nostru desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate, Dumnezeu adevărat și om adevărat, cunoscut în două naturi în mod de necontopit și de nedespărțit, de neschimbat și de neseperat”; învață să mărturisim pe Unul și Același Fiu și înainte de întrupare și după întrupare „diferența naturilor nefiind nicidecum suprimată din pricina unirii, ci mai degrabă salvagardată și convergând într-o singură persoană și o singură ipostasă, nu împărțit sau divizat în două persoane sau doi fii”. Pronunțând și formulând oficial acestea, felicitându-l și elogiindu-l mult pe împăratul Marcian, s-au întors fiecare în orașul său. Dar și acolo s-a făcut multăucidere, cum se spune, de către marinarii din Alexandria atunci când arhierul lor, Dioscor, a fost luat și dus în exil.

29. Și încă pe când arhierii erau în Sinod, unii din monahii din Palestina care aveau drept lider al lor pe un anume Teodosie, au început să se rupă de trupul Bisericii și să împartă cămașa ei de nedestrămat, să-i anatemizeze pe episcopii din Sinod și să aleagă alți episcopi în locul lor, spunând că Sinodul a întărit învățătura lui Nestorie și făcând aceste lucruri monstruoase sub pretextul că acesta vorbește în aparență despre „două naturi”. Au alergat deci în toată Palestina, încă și în Egipt și la mănăstirile din pustie. Dar acolo strălucea vestitul nostru părinte Eftimie¹³⁰, care singur cu monahii săi s-a ținut departe de cacodoxia lor; acesta primind și hotărâre

¹²⁶ Marcianos, împărat între 450-457.

¹²⁷ În 451.

¹²⁸ Anatolios, patriarh al Constantinopolului între 451-458.

¹²⁹ Maximos II, patriarh al Antiohiei între 449-455.

¹³⁰ Sfântul Eftimie cel Mare, 378-473.

pronunțată în Sinod a încercat să-i convingă că Sinodul a luat o hotărâre dreaptă și legiuită, și pe mulți i-a întors și i-a convins să gândească astfel.

30. Dar cum răul creștea, întărit și de mâna împărătesei Evdokia¹³¹ care trăia la Locurile Sfinte, Eftimie, poruncind monahilor lui să nu aibă comuniune cu cacodoxia lui Teodosie, a plecat în pustie. Nu după mult timp, însă, făcând cunoscută mai sus zisei Evdokia întoarcerea ei arătată lui de Dumnezeu, dat fiind că aceasta era mândrită din pricina lucrurilor cumplite care se întâmplaseră în Roma, rudele ei de acolo fiind duse în captivitate, și i-a spus că acestea i s-au făcut din pricina comuniunii cu erezia, cu îngăduința lui Dumnezeu a întors-o înapoi și ea a trecut de la acea erezie și a intrat în comuniune cu Biserica, a anatemitizat învățăturile lui Teodosie, care învăța „o singură natură”¹³² a Cuvântului și a trupului, sau mai degrabă respingea întreg Sinodul din Chalcedon. Iar mulți din schismatici au intrat în comuniune cu Biserica împreună cu ea și au îmbrățișat dogmele ortodoxiei.

31. Nu puțină tulburare și luptă se făceau pentru dogmele noastre corecte atunci când Leon¹³³, proclamat împărat în locul lui Marcian, a vrut să întrunească pentru aceasta un sinod. Știind însă că sinodul fusese nu demult și nevrând să-i obosească și supere pe episcopi din pricina drumului, a trimis mai degrabă ordine prin provincii indicând prin ele ca toți episcopii eparhioți să-i dea de știre cum anume gândesc despre acest Sinod. Iar făcându-se acestea, mai mult ca o mie de episcopi au semnat și întărit Sinodul, și așa Sinodul zis al IV-lea de la Chalcedon și-a primit iarăși întărirea.

32. Dar când zisul Leon a ieșit din viață și au împărățit Zenon¹³⁴ și, după puțin, Anastasie¹³⁵, cei din opoziție și-au luat îndrăzneală să vorbească împotriva Sinodului iar mulțimea iacobiților¹³⁶ și teodosienilor¹³⁷, care cinsteau „o singură natură” a Cuvântului și a trupului și anatemitau Sinodul al IV-lea, au încercat să răstoarne și Tomosul lui Leon, fericitul papă al Romei. Dar cel întru sfinți Evloghie¹³⁸ a explicat Tomosul de atunci și a dovedit că acesta le are pe toate în chip frumos, învățând că în scrisoarea mai sus zisului Leon n-a fost scris nimic strâmb, ci demonstrând că scrierile lui sunt pline de pietate și de dogme ortodoxe. Totuși, Sinodul a rămas

¹³¹ Athenaisa Eudokia, 401-460, soția lui Teodosie II.

¹³² *Mia physis*.

¹³³ Leon I, împărat al Constantinopolului între 457-474.

¹³⁴ Zenon, împărat al Constantinopolului între 474-491.

¹³⁵ Anastasios I, împărat al Constantinopolului între 491-518.

¹³⁶ De la Iacob Baradai (500-578), hirotonit în 543 episcop al Edessei de patriarhul Teodosie al Alexandriei în exil (535-566); este cel care a constituit ierarhia Bisericii miafizite antichalcedoniene în Siria.

¹³⁷ De la Theodosios, între 535 și 566 patriarh miafizit, severian, al Alexandriei condamnat și el în sinodul din 536 de la Constantinopol, unde a trăit în exil până la moarte.

¹³⁸ Eulogios, patriarh al Alexandriei între 581-608.

nepomenit mult timp și fiecare era tras spre principiul care i se părea și, ca să spun așa, fiecare alerga depărtându-se spre credința și opinia sa, și de aici a odrăslit o multime de schisme.

33. Anastasie al Antiohiei¹³⁹ se ridică însă cu măreție în apărarea Sinodului și a expus în scris reguli dogmatice demonstrând că Sinodul a definit bine toate și că dogmele lui sunt pline de pietate. Dar atunci Filoponon¹⁴⁰/Tubitorul de osteneli, sau mai degrabă Mataiopon/Ostenitorul în zadar, bărbat literat din Alexandria, vrăjit de ușurința cuvântului și laudându-se cu înțelepciunea elină/păgână, îngâmfându-se cu astronomia și aritmetica, a început să lupte împotriva Sinodului, iar în tratatele despre înviere consimțea puțin cu Origen, având potrivit îngăduinței lui Dumnezeu o elocință fluentă. Leontie¹⁴¹, monahul pustiei, a compus însă o carte ușor de primit, ridicându-se în apărarea acestui Sinod, înscriind în ea multe mărturii despre expresia „două naturi”, de unde cartea s-a numit „Leontia”¹⁴². Dar multă confuzie și răzmeriță s-a făcut în diferite forme în Biserica noastră [a Constantinopolului] din pricina pomenirii Sinodului și netrecerii lui fără nume, astfel încât arhieriei îi vedeau pe mireni stând înarmați în fața grilajului altarului, gata să-i lovească dacă ar pomeni cu glas tare Sinodul, iar unii patriarhi curajoși în apărarea Sinodului și care l-au înscris în diptice au ajuns sub indignarea imperială și n-au putut fi înscriși în diptice nici după moarte¹⁴³.

34. Dar când a venit la putere marele împărat Iustinian¹⁴⁴, aceste fiare s-au strâns iarăși în viziunile lor și s-a întrunit aici¹⁴⁵ un Sinod din 165 de părinți, în care au fost Eutihie întâi-stătătorul Orașului nostru¹⁴⁶, Apolinarie al Alexandriei¹⁴⁷ care a ținut locul și lui Vigilius, papa Romei¹⁴⁸, Elie al Tesalonicului și mulți alții; în sinod a

¹³⁹ Anastasios I, patriarh al Antiohiei între 561-571 și 594-599.

¹⁴⁰ Ioannes Philoponos c. 490-570, filozof aristotelic și teolog miafizit antichalcedonian din Alexandria autor a multe tratate teologice, în care înțelegerea abstracte a esenței divine și viziunea concretă a persoanelor ca substanțe individuale distincte devenea în Treime o formă de triteism trinitar.

¹⁴¹ Leontie din Bizanț, † 543, monah palestinian teolog autor de tratate hristologice.

¹⁴² Trei cărți *Contra nestorienilor și eutihienilor*; PG 86, 1267-1396

¹⁴³ Aluzie la persecuțiile patriarhilor chalcedonieni Euphemos, 489-495, și Macedonios II, 495-511, depuși exilai în cele din urmă de împăratul antichalcedonian Anastasie, care cu ajutorul lui Timotei I, 511-518, a încercat să impună monofizitismul în Constantinopol. Ortodoxia chalcedoniană a fost restaurată abia în 518 de Iustin I, 518-527, secondat de nepotul și succesorul său Iustinian.

¹⁴⁴ Iustinian I, împărat între 527-565.

¹⁴⁵ În 553.

¹⁴⁶ Eutyhios, patriarh al Constantinopolului între 552-565.

¹⁴⁷ Apollinaris, patriarh al Alexandriei între 551-569.

¹⁴⁸ Vigilius, papă al Romei între 536-555.

fost întărit Sinodul al IV-lea de la Chalcedon, sinodul proclamând aceleași dogme ca și acesta și stabilind prin decret ca alături de celelalte trei să fie pomenit și acesta și promulgând în chip asemănător Simbolul credinței. Definind că Domnul nostru Iisus Hristos e activ și voluntar pentru mântuirea noastră potrivit fiecărei Sale naturi, au anatemizat cele douăsprezece articole¹⁴⁹ ale lui Teodoret și epistola zisă a unui oarecare Iba¹⁵⁰ către Mari persanul și scrierile elinești/păgânești ale lui Origen, încă și pe Teodor al Mopsuestiei¹⁵¹, și așa s-a întors fiecare în patria sa.

35. Nu după mult timp¹⁵² ne-a tulburat iarăși Sever¹⁵³ cel fără cap/acefalul sau mai degrabă șarpe cu multe capete/policefal, răstălmăcind expresia „o singură natură” a Cuvântului și a trupului; dar nu s-a oprit aici, ci a compus și cărți și comentarii scripturistice. Și el a fost condamnat aici¹⁵⁴ de Mina¹⁵⁵, care a fost patriarhul nostru și învățăturile lui au fost predate unei ștergeri desăvârșite cu ajutorul mai sus zisului nostru întâi stătător Mina, a lui Agapet întâi stătătorul Romei¹⁵⁶, a lui Petru patriarhul Ierusalimului¹⁵⁷ și a lui Efrem al Antiohiei¹⁵⁸, bărbat mare, care ne-a lăsat învățături luptătoare pline de teologhisire, a lui Sotirih al Cezareii Capadociei și Ipatie al Efesului. Și, eliberat pentru puțin timp din multa tulburare și din tumultul care-l cuprinsese, trupul Bisericii a petrecut în liniște, ortodocșii având îndrăzneală iar heterodocșii fiind cunoscuți sau nemaexistând, dar și persecutați de constrângerea unui ordin al autorității.

36. Dar când a ajuns împărat Heraclie¹⁵⁹ și întâi-stătător al Orașului nostru a fost Sergios¹⁶⁰, a fost pusă în discuție chestiunea celor două voințe și lucrări, deja discutată în părțile Răsăritului. Și preaînțeleptul Sofronios din Ierusalim venind la

¹⁴⁹ Replici la cele Douăsprezece Articole ale sfântului Chiril al Alexandriei, cf mai sus nota 111.

¹⁵⁰ Ibas, episcop al Edessei între 435-457, controversat teolog antiohian condamnat în 449 de sinodul tâlhăresc de la Efes și reabilitat în 451 de Sinodul de la Chalcedon.

¹⁵¹ Teodor, 350-428, scriitor bisericesc și exeget, reprezentant al școlii antiohiene, episcop al Mopsuestiei.

¹⁵² De fapt înainte, în 536; sinod antimonofizit adeseori confundat în sursele bizantine cu Sinodul VI Ecumenic din 553 antiantiohian și antiorigenist.

¹⁵³ Severos, 465-538, patriarh miafizit al Antiohiei între 512-518, mort în Egipt în exil în 543; principalul teolog al monofizismului, condamnat sub Iustinian de sinodul de la Constantinopol din 536.

¹⁵⁴ În 536.

¹⁵⁵ Mennas, patriarh al Constantinopolului între 536-552.

¹⁵⁶ Agapetus, papă al Romei între 535-536, venit pentru condamnarea severienilor la Constantinopol, unde a murit.

¹⁵⁷ Petru, patriarh al Ierusalimului între 524-552.

¹⁵⁸ Efrem, patriarh al Antiohiei între 527-545.

¹⁵⁹ Heraclios, împărat între 610-641.

¹⁶⁰ Sergios, patriarh al Constantinopolului între 610-638.

Sergios, i-a vorbit despre acestea îndreptându-l și sugerându-i ca Biserica să nu cadă iarăși în lupte. Dar după ce Sofronios a plecat și a fost primit patriarh al Ierusalimului¹⁶¹, zisul Sergios conspirând cu Heraclie au dogmatizat „o singură lucrare” și „o singură voință” a lui Dumnezeu Cuvântul și a trupului, dar definea bine că sunt „două naturi”; după care dogmatizează iarăși să nu se spună nici o singură lucrare și voință, nici două lucrări sau voințe; și afișând în public scrisori despre aceasta, au sfâșiat între ei copiii Bisericii și i-au prăvălit în prăpăstii neumblate. Le-au venit în ajutor și Honorius al Romei¹⁶² și Cyrus al Alexandriei¹⁶³, iar după aceștia și Petru, Pavel și Pyrrhus, care au fost întâi-stătători aici [în Constantinopol]¹⁶⁴, și mulți alții, Polihroniu și Macarie al Antiohiei și Ștefan ucenicul său, care mai apoi au fost condamnați la Sinod.

37. Deci sub Constantin¹⁶⁵, fiul lui Constans¹⁶⁶, care a murit în Sicilia, s-a adunat aici¹⁶⁷ al VI-lea Sinod al celor 170 Părinți, în care a prezidat un oarecare Gheorghe întâi-stătătorul nostru¹⁶⁸, și au venit și unii din episcopii Romei reprezentând pe Agaton, patriarhul lor¹⁶⁹, care au adus cu ei actele sinodului lor cu 125 de semnături sau mai multe ale episcopilor din Apus care întăreau dogmele dumnezeiești ale lui Sofronios patriarhul și ale lui Maxim Mărturisitorul și a celor împreună cu el: și anume că în Unul Domnul nostru Iisus Hristos trebuie să se spună „două voințe” naturale și lucrările lor. În acest sinod a fost de față și Ștefan episcopul Heracleii Pontului, bărbat învățat care, cum se spunea, medita și știa pe de rost toată Scriptura, și un alt episcop, Ioan al Antinei, ortodox la culme și împodobit cu filozofia din amândouă părțile¹⁷⁰. Așadar, în el e pronunțată hotărârea în care sunt întărite cele cinci Sinoade pomenite mai înainte, e promulgat același Simbol al credinței, și se dogmatizează frumos în Unul Domnul nostru Iisus Hristos două naturi și două voinți sau voințe naturale și lucrările lor, și sunt anatemizați Sergios și Honorius și cei de după acela [de după Sergiu]. Și primește iarăși odihnă de la neconținutele osteneli și mișcări de neoprit Biserica noastră neclintită și nebiruită, a cărei credință nu o vor putea birui nicicând porțile iadului, adică ale necredinței, precum a spus Domnul nostru Iisus Hristos [Mt 16, 18].

¹⁶¹ Sofronios, patriarh al Ierusalimului între 634-638.

¹⁶² Honorius, papă al Romei între 625-638.

¹⁶³ Cyrus, patriarh al Alexandriei între 630-642.

¹⁶⁴ Patriarhi ai Constantinopolului: Petru între 654-666, Pavel între 641-653 și Pyrrhus între 638-641 și 654.

¹⁶⁵ Constantin IV, împărat între 668-685.

¹⁶⁶ Constans II, împărat între 641-668, asasinat în Siracusa.

¹⁶⁷ În Constantinopol în 680-681.

¹⁶⁸ Gheorghe, patriarh al Constantinopolului între 679-686.

¹⁶⁹ Agathon, papă al Romei între 678-681.

¹⁷⁰ Și antică și creștină.

38. Măcar că și după aceasta unii au încercat să răstoarne acest Sinod al VI-lea, și au promulgat tomuri, obținând cu forța semnături pe el, toți fiind împinși și mânați spre răsturnarea lui de o mână împărătească. Împăratul care s-a sculat împotriva lui a fost Filipicos¹⁷¹ sau mai degrabă Vardanes – căci cu două nume era numit el, cel cu rău nume –, cu puterea conlucrând la lipsa de cinstire a lui Dumnezeu și vătămând învățătura sănătoasă a Bisericii noastre un oarecare Ioan care a fost presbiter în Coloneia, Nicolae sofistul și alții, ale căror nume le sar aici bucuros. Iar în apărarea lui s-au ridicat mulți alții, dar mai mult decât toți a stat și a luptat cu vitejie Zenon episcopul, întâi-stătătorul Sinopei, drept pentru care a fost trimis în exil, în timp ce mulți, învinși fiind în rezistența lor de multele feluri de amenințări și de presiunea exercitată, erau văzuți mereu împreună cu Caiafa și sinedriul lui la fiecare din ședințele lui.

39. Dar reaua împărăție s-a depărtat iarăși și înscrisul a fost șters; nebulnia eretică fiind izgonită de pretutindeni, nedreptatea a fost alungată, iar Biserica noastră și-a redobândit podoaba, reaua-cinstire de Dumnezeu eretică fiind scoasă afară de peste tot. Căci priveghind neîncetat pe crenelurile ei spirituale, străjerii Bisericii au strigat și i-au îndepărtat pe dușmani și au păzit-o nedeșirată. Pentru că, după cum stă scris, Domnul a așezat în ea episcopi și judecători care-și fac de departe straja și privegherile, iar prin știința și rezistența lor duhovnicească doboară orice linie de bătălie a potrivnicilor. Căci n-a lăsat o vreodată fără păstori sau fără episcopi Hristos adevăratul nostru Păstor, Care Și-a pus sufletul pentru oile Sale; punându-ne la încercare de multe ori credința și tăria răbdării și nădejzii, a îngăduit să cădem în încercare, în dureri și necazuri, poate pentru că nu ne gospodăream bine relaxarea, pentru ca și prin acestea să se arate afecțiunea noastră față de El. Și iarăși ne-a lăsat să simțim pacea și a risipit norul încercărilor.

40. Am crezut că trebuie să fac mențiune în prezenta scrisoare și de neorânduiala și dezordinea care are loc acum¹⁷² și cum puterea potrivnică a Satanei, lingușită de o răutate de multe feluri și mult-împletită, s-a abătut asupra preacuratei adunări a Bisericii. Căci s-a ivit un oarecare episcop al Nacoleii¹⁷³, orașel din eparhia Frygiei, bărbat nu neînvățat, ci mai degrabă care și-a închipuit să-și acopere înțelepciunea prin lipsa de rațiune, care, luând aminte în citirea de Dumnezeu insufletelor Scripturi la simpla considerare a literei, a început să învețe lucruri noi, pe

¹⁷¹ Philippikos Bardanes, împărat uzurpator între 711-713.

¹⁷² *Ten nyn akosmian kai ataxian*. Aluzie la controvesele iconomahe declanșate în 726 de împăratul Leon III (718-740) în fața cărora patriarhul Germanos s-a văzut nevoit în 730 să demisioneze în semn de protest.

¹⁷³ Constantin episcop al orașului Nacolea din Frigia, considerat inițiatorul teologic al primei iconomahii bizantine, destinat al uneia din cele trei epistole ale patriarhului Germanos I în apărarea icoanelor citite și aprobate de Sinodul VII Ecumenic de la Niceea în ședința a IV-a din 1 octombrie 787.

lângă cele proclamate în chip sfânt, și s-a înarmat ca să se ridice împotriva predaniilor Părinților. Fiindcă demonul care-l urăște pe om îi place să-l ducă în eroare mereu prin amăgiri de multe feluri și să facă să se clatine starea de bună rânduială a Bisericii; lucru pe care l-a arătat și acum, când a făcut să se vadă în Biserici războiul întreolaltă prin cei pe care și i-a găsit instrumente pentru asta, oamenii care-și ascundeau sub haina preoției gândul vicelan și își vomitau astfel învățătura în noroadale iubitoare de Hristos. Al căror lider și conducător a fost întâi-stătătorul mai sus zisului Oraș¹⁷⁴, iar adepți și tovarăși s-au făcut alții din registrul preoțesc, pe care cinstirea ta¹⁷⁵ i-a cunoscut și personal. Fiindcă aceștia se prefac că vor să gândească cele corecte și, punându-și peste ei ca pe o mască aparența înclinării spre ea, încearcă cu foarte multă răutate să transforme întipăririle [icoanele] sfinților în idoli, practicând în chip necuvios o bună-cinstire de Dumnezeu păgubitoare, deplângând, chipurile, generațiile care au trăit în rățacire înaintea noastră și fabulând că trebuie socotiți mai degrabă vrednici de milă, decât fericiți.

41. Căroră le vom spune acum adevărul despre acestea. Dacă, precum spuneți, îndepărtați cinstitele icoane ale sfinților ca pe niște idoli, în puțin timp veți răsturna și înseși lucrurile esențiale ale credinței. Fiindcă nu niște păgâni de la un capăt la altul, ci copiii creștinilor ar putea spune că, întrucât a anulat cele dinainte, predania Bisericii noastre nu va avea de acum înainte nimic sigur. Dar este evident că toți credincioșii ortodocși mărturisesc că închinarea și slujba noastră se aduce cu inimă și gură neșovăielnică numai Sfintei Treimi necreate, infinit puternice, suprastăpânitoare și suprabune, obârșie de viață și suprafințiale, care e o singură dumnezeire și putere. Iar modelarea formelor sfinților în icoane a apărut numai din pricina unei afecțiuni, nu în alt fel, ca și imaginile heruvimilor din Cortul Mărturiei în vechime, care aveau întipărirea puterilor cerești. Călăuzite fiind de aici de-a lungul timpului, urmându-și din tată în fiu, mulțimile [poporului] au primit de la început aceste schițe [ale sfinților] numai spre aducere aminte și etalarea curajului, iar întipărirea Domnului nostru Iisus Hristos reprezentat potrivit umanității Lui, adică potrivit teofaniei Lui vizibile în trup, am primit-o spre neconținută aducere aminte de viețuirea Lui în trup, de pătimirea și de moartea Lui mântuitoare și de răscumpărarea care s-a făcut lumii prin aceasta, înțelegând prin ea înălțimea umilinței lui Dumnezeu Cuvântul¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Aluzie la Anastasie, patriarh al Constantinopolului între 730-755. Fost singel al lui Germanos promovat în scaun în locul său, Anastasie a susținut teologic și bisericesc politica iconomahă a împăraților Leon III și Constantin V.

¹⁷⁵ Formulă de adresare care sugerează ca destinatar al tratatului un episcop.

¹⁷⁶ Parafrază a finalului canonului 82 al Sinodului Trullan, Quinisextum, 691-692, convocat de Iustinian II ca o continuare canonică a Sinodului VI Ecumenic, 680-681, omis însă a atare de Germanos.

42. Pierzându-și însă mintea din pricina trufiei, aceștia nu încetează să provoace dihonii în popor; căci, îmbrobodiți fiind de asocierea lor, păcătuiesc deliberat împotriva înțelegerii adevărului și îndrăznesc să se atingă fără rușine de dedicările sfinte. De aceea însăși împărăția și toți cei care țin în stăpânire treburile statului au născocit o indignare nebună împotriva celor care au ales să trăiască în chip evlavios¹⁷⁷ — din care pricină o primejdie nu mică, ci foarte ruinătoare, a cuprins aproape toată lumea —, foarte mulți preoți și poporeni, dar cel mai mult dintre foarte evlavioșii bărbați care se exersează în asceză în tagma monahală, au fost strămutați din locurile lor în exil dezbrăcați de toate, cu tăierea membrilor trupurilor lor, și trimiși în disaporă și în locuri pustii. Fiindcă aceia care se arată acum ostentativ propovăduitori ai cuvântului [lui Dumnezeu] nu s-au mulțumit să ridice doar icoanele sfinților făcute pe scânduri, ci au răzuit în întregime podoaba în pictură a cinstitelor biserici, care rivaliza cu acestea. Și, iarăși, rupând veșmintele simbolice ale cinstitelor și sfintelor mese din dumnezeieștile altare, împletite în aur și purpură, le-au pus în casele lor pentru că aveau reprezentate figuri de sfinți. Pe lângă acestea nu s-au dat înapoi să facă nici ceea ce este plin de toată necuviința: fiindcă au dezbrăcat și ars în foc rămășițele fericiților și slăviților martiri adunate de învățătorii Bisericii și așezate în racle scumpe, sârguindu-se să calce în picioare și să-i necinstească pe cât le stătea în putință pe cei care luptaseră pentru credință. Dar nu va lăsa Domnul toiagul păcătoșilor peste moștenirea dreptilor, căci știu bine că după nebunia și neorânduiala ce domnesc acum, cerul senin al bunătății Lui va străluci iarăși și Cel fericit și singur puternic va scoate pe poporul Său lovit de valuri din furtuna care-l înconjoară, căci răutatea nu se va înrădăcina atât de mult cât să covârșească puterea cea bună.

43. Acestea fie zise de noi pe scurt despre lucrurile de față, în cazul în care nu socotiți că e drept să întindem cuvântul; de altfel ducem lipsă pentru asta de orice carte, dat fiind că ele sunt acum în mâinile altora, nici nu este ușor să le citim¹⁷⁸, cum le știți și voi mai bine decât noi. Iar pe acestea le-am însemnat cinstirii voastre pe cât am putut să ne aducem aminte de la prima citire. E drept să vă amintim însă și asta: că au fost mulți alți eretici și împotriva tuturor a ieșit, pe nume, o cuvenită anatimizare. Acum însă ne-am ostenit potrivit întrebărilor voastre să expunem într-un excurs sinoadele și dogmele lor și cauza punerii în mișcare și a întrunirii lor, chiar dacă am adus cuvântul de puțin mai înainte și am spus și care dintre părinții însemnați a condus fiecare sinod, cine a fost împărat pe atunci și cine ce falangă eretică a combătut.

44. Iar ereziiile pomenite sunt cele de căpetenie și vin înaintea celorlalte, care odrăslesc ca niște răsaduri din ele: unii neprimind Sinodul al VI-lea, îl răstoarnă și pe

¹⁷⁷ Referințe la persecuții antimonahale atestate însă de surse doar în a doua jumătate a domniei lui Constantin V, după 754.

¹⁷⁸ Aluzie la izolarea în care s-a aflat patriarhul Germanos după demisia sa în 730.

al V-lea; alții respingându-le pe acestea două, îl primesc pe al IV-lea și se luptă cu iacobiții, iar aceștia îi condamnă pe aceia ca pe niște lipsiți de minte, pentru că primind Sinodul al IV-lea nu le primesc din ambiție celelalte două. Aceștia sunt cei numiți maroniți, a căror mănăstire e pe munții Siriei, și cei mai mulți dintre ei resping cu desăvârșire Sinodul al VI-lea, dar și pe al V-lea și al IV-lea. Căci cel ce primește pe al IV-lea, a primit și pe al VI-lea, dacă are în el rațiune și minte cu judecată. Întrucât rădăcina Sinodului al VI-lea, temelia și fundamentul lui tare e Sinodul al IV-lea; căci dacă acesta definește frumos pe Unul Domn desăvârșit în umanitate, acesta, auzind bine desăvârșirea umanității, a definit în chip natural că în El există o voință și o lucrare și potrivit umanității Lui. În chip asemănător, fiind propovăduit că este Dumnezeu desăvârșit, nu este un Dumnezeu lipsit de voință, nici de lucrare.

45. Prin ele s-a arătat într-adevăr Unul și Același desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate, Fiu Unul Născut și adevărat, și nu un altul, chiar dacă cele din care e Hristos sunt altfel și altfel; căci este un singur Fiu din divinitate și umanitate, nu contopit în una din două, ci, păstrând în El Însuși neatinsă în chip natural însușirea fiecărei naturi, are iarăși unirea de nedesfăcut și de neîmpărțit, întrucât ale Unuia și Același știm că sunt și pătimirile și minunile. „Căci fiecare formă lucrează ce îi este propriu cu comuniunea celeilalte, Cuvântul lucrând ce este propriu Cuvântului, iar trupul săvârșind ce este propriu trupului”, cum vrea marele întâi-stătător Leon¹⁷⁹ și adevărul. Astfel credem că în El sunt două voinți sau voințe, nu printr-o divizare a persoanelor sau gândurilor, ori printr-o contrarietate a lor, cum e la noi, ci pentru că era înzestrat cu voință potrivit fiecărei naturi spre mântuirea noastră, iar desăvârșirea naturii noastre raționale în El se recunoaște prin puterea Sa de a voi, fiindcă această mișcare e proprie naturii inteligente. Așa ne-a învățat să gândim și să vorbim despre acestea cuvântul adevărului și apărătorul ei sau mai bine zis acest învățător și bărbat cu adevărat apostolic [Leon].

46. Mai trebuie să știți că au fost și alte sinoade locale și avem canoane ale lor, chiar dacă ele nu se numără propriu-zis în numărul celor Șase Sinoade [Ecumenice], cum e cel din Gangra [în 340], apoi cele din Sardica [în 343], Laodiceea [în 363–364], Antiohia [în 341], Neocezarea [în 314–325] și Ancyra [în 314] și dacă a mai fost vreun alt sinod local¹⁸⁰. Fiindcă ele s-au întrunit pentru chestiuni locale, cum s-a spus, fără prezența împăraților sau ca ele să se fi reunit din ordinul lor, unele din ele având loc chiar înainte să fi existat împărați creștini. Iar Sinoadele Ecumenice propriu zise ținute de noi sunt acestea: I-ul în Niceea [în 325] sub marele împărat Constantin, la care s-au strâns 318 Părinți; al II-lea în acest Oraș împărătesc [Constantinopol, în 381] sub Teodosie cel Mare, numărul Părinților ridicându-se la 150; al III-lea în Efes

¹⁷⁹ Formulă din *Tomosul* către Flavian al papei Leon I citată de hotărârile dogmatice ale Sinoadelor Ecumenice IV și VI.

¹⁸⁰ Cartagina, 419.

[în 431] sub Teodosie cel Tânăr, la care s-au reunit 200 de Părinți sfințiți; al IV-lea în Chalcedon [în 451] sub Marcian de dumnezeiască pomenire, adunând 630 de Părinți; al V-lea și al VI-lea s-au reunit aici [în Constantinopol] primul [în 553] sub Iustinian cel Mare, celălalt [în 680–681] sub Constantin [al IV-lea], nepotul lui Heraclie, întrunit în vremurile din urmă.

47. Cum spuneam, între ele există un lanț care nu poate fi rupt care le ține legate unele de altele și de care atârână. Căci dacă I-ul a definit că Fiul e de o ființă cu Tatăl, a îndemnat să se creadă și în Duhul Sfânt; al II-lea a definit limpede că Duhul Sfânt e și El de-o- ființă cu Tatăl și cu Duhul ca Unul Care purcede din Tatăl și e închinat împreună cu El și cu Fiul; al III-lea a definit iarăși limpede pe Unul și Același Domn al nostru Iisus Hristos desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate, unul și nu doi fii; al IV-lea, întărind cele spuse mai sus, și spunând că are desăvârșirea în divinitate și desăvârșirea în umanitate, a stabilit că în El se cunosc două naturi în mod necontopit și nedivizat; al V-lea proclamând aceleași lucruri a stabilit că pentru mântuirea noastră Domnul nostru Iisus Hristos este și este cunoscut înzestrat cu voință și cu lucrare potrivit fiecărei naturi; iar al VI-lea, precum spuneam, parcurge complet cele ale tuturor sinoadelor, întărește pe cele ale acestora, și promulgă astfel definiția lui definind și el în chip asemănător că e desăvârșit în divinitate și desăvârșit în umanitate și învață în El două voiri și voințe și două lucrări, proclamând că voința umană urmează și se supune voinței divine, nu i opune sau se împotrivesc, căci de bunăvoie a primit Unul Domnul nostru moartea în trup pentru noi și de voie proprie a ales să guste moartea pentru noi toți, ca să vorbesc apostolește [Evr 2, 9].

48. Dar, ca să spun așa, unii din eretici sunt oarecum vecini și apropiați, sau așa sunt între ele blasfemiile în unele din învățăturile lor: Eunomie cu Arie, novațienii cu sabbatienii, iar ambii în ce privește pocăința cu montaniștii; iacobiții se împotrivesc Sinodului al IV-lea; samarinienii se întâlnesc cu așa numiții athingani în blasfemia de a nu se atinge de cineva; iar pavelianiștii cu maniheii și arienii, și alții cu alții, cum poate afla cel ce observă cu înțelepciune cele privitoare la aceștia: Marcel, Fotin, Teodor al Mopsuestiei și Valentin se întâlnesc în aceeași nebunie, iar ei sunt oarecum în comuniune și cu foarte lipsitul de cinstire lui Dumnezeu Nestorie, mai ales pentru că unii din ei l-au definit pe Domnul un simplu om care își are obârșia din Maria; iar cei ce se opun Sinodului al VI-lea sunt de acord cu lipsitul de cinstire lui Dumnezeu Apolinarie. Toți însă sunt detestabili și întinați și surghiuniți afară din Împărăția de sus.

49. Ai acum de la noi, copile iubitor de Dumnezeu, soluționarea chestiunilor cerute, nu însă de la noi, ci de la dumnezeiescul har, dacă nu cumva n-am greșit în acestea ca niște oameni, căci a fi în dezacord din ignoranță cu privire la nume, timpuri sau locuri este poate un lucru omenesc. Dar chiar și noi suntem robi ai fericitei și singurei adevărate Treimi propovăduite în mod unitar în divinitate potrivit lui Grigorie Teologul care spunea: „Când privim la Dumnezeire și la prima Cauză și

unica Obârșie, ne închipuim o singură realitate, dar când privim la cel în care e Dumnezeirea și la cele care sunt din prima Cauză în chip atemporal și cu aceeași slavă, trei sunt realitățile închinat¹⁸¹.

50. Închinându-ne, așadar, și noi neîncetat acestei unice Dumnezeiri, Domnii și Împărății, pe cât ne stă în putință, ne dorim să nu fim înstrăinați de slava și vederea ei nici după plecarea de aici, când dreptii o vor primi întregă, cum spunea același Mare Grigorie: „Căci spre aceasta mă poartă lumina măsurată a adevărului de aici: să văd și să pățimesc strălucirea lui Dumnezeu, vrednică de Cel care m-a dezlegat [de trup] și mai înaltă decât Cel care mă va lega iarăși [de trup]”¹⁸². Același sens au și cele spuse de el în Cuvântarea funebră la sfântul Vasile când spune: „Iar dacă ne vom muta, ne va primi și acolo în corturile Lui, ca, viețuind și respirând împreună unii cu alții, să vedem mai curat și mai desăvârșit sfânta și fericita Treime, ale Cărei arătări ni s-au arătat măsurat acum, iar acolo să ni se oprească dorința și să primim răsplata celor pentru care am dus război și am fost războiți”¹⁸³. Aceleași lucruri cu acestea le spune și Cuvântarea funebră la Cezarie și în Cuvântarea la Lumini spunând așa: „Ca stând ca niște lumini desăvârșite în preajma Marii Lumini, să fiți inițiați și în Lumina de acolo, fiind luminați mai curat și mai limpede de Treime, a Cărei fulgerare unică din Dumnezeirea unică o primiți acum în chip măsurat”¹⁸⁴. Iar Tu, fericită și singură Treime și Unime, condu și viața noastră spre lucrul de cel mai mare folos, depărtează de noi orice atac al celor potrivnici și-i mântuiește pe cei care Te mărturisesc în sens propriu și n-au fost întinați de amăgirea și rătăcirea eretică, ci Ți au înfățișat prin aceasta sufletul lor feciorelnic, nestruciat de rătăcirea celor potrivnici.

¹⁸¹ Cuvântarea 31 (a V-a teologică), 14; PG 36, 149B.

¹⁸² Cuvântarea 38 (la Teofanie), 12; PG 36, 324A.

¹⁸³ Cuvântarea 43 (la Vasile cel Mare), 82; PG 36, 604D-605A.

¹⁸⁴ Cuvântarea 39 (la Sfintele Lumini), 20; PG 36, 360A.